

<https://doi.org/10.3176/hum.soc.sci.1968.3.03>

J. SAAT

NÕUKOGUDE VÕIMU KEHTESTAMINE EESTI VALDADES OKTOOBRIREVOLUTSIOONI PÄEVIL

(november 1917—veebruar 1918) *

Pärnumaa valdades

Ka Pärnumaal avaldasid kodanluse võimuorganid paljudes valdades vastupanu nõukogude organite loomisele. Sel eesmärgil hirmutati rahvast ka sakslaste tulekuga, kinnitades, et need hakkavad pooma, maha laskma ning peksma nagu 1905. aasta revolutsiooni mahasurumisel.

Eestimaa Sõja-revolutsioonikomitee korraldusega 26. oktoobrist 1917 tagandati Ajutise Valitsuse Pärnu maakonna komissar ametist ning võim läks Pärnu Tööliste, Soldatite ja Talupoegade Saadikute Nõukogu ja tema Täitevkomitee kätte.¹ Oma aruandes Petrogradi Nõukogu linnade osakonnale teatas Eesti Töörahma ja Sõjaväelaste Nõukogu Täitevkomitee 5. detsembril 1917, et Eestis on maakonna töörahma nõukogud moodustatud juba mitmes maakonnas, nende hulgas ka Pärnumaal. Pärnu Linna Töörahma Nõukogu oli seega juba detsembri algul muutunud linna ja maakonna töörahma nõukoguks, mis oli võimalik selle tõttu, et selleks ajaks oli paljudes valdades loodud töörahma nõukogu, kelle esindajad võtsid osa maakonnatõukogu moodustamisest.²

Vanade vallavalitsuste likvideerimine viibis ka selle tõttu, et Pärnu Nõukogu Täitevkomiteele endale oli see küsimus veel ebaselge. 19. detsembril otsustas Täitevkomitee ainult seal vallavalitsused üle võtta, kus need töörahma huvidele ei vasta.³ Seda otsust oli võimalik mitmeti tõlgendada, pealegi oli ta otseses vastuolus Eesti Töörahma ja Sõjaväelaste Nõukogu Täitevkomitee eeskirjaga, mis nõudis kõigi vallavalitsuste ümbervalimist.

Abja Valla Töörahma Nõukogu võttis vallavalitsuselt asjaajamise üle 1918. aasta jaanuari algul. Kuid tal tekkis hõõrumisi Mõisaküla Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukoguga, kes püüdis oma võimu laiendada ka Abja vallale, nagu nähtub Abja Täitevkomitee kaebusest.⁴ Selliseid administratiivse alluvuse küsimusi tuli lahendada ka teiste valdade vahel, sest tsariaegsed vallapiirid polnud kõige otstarbekohasemad.

Et oma võimu kindlustada, asus Abja valla töörahvas kohe punakaarti organiseerima. Sellesse astus enamik kohalikest popsidest. Üldse saadi kokku 52 meest, kes valla

* Algus «Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetised — Ühiskonnateadused» 1968, nr. 2, lk., 139—159.

¹ ORRKA, f. R-1233, nim. 1, s.-ü. 1, l. 10. Ajutise Valitsuse komissar tagandati, kuid maakonnakomissari ametikoht jäi esialgu alles ja püsis kuni detsembri teise pooleni. Nõukogude poolt määrati komissariks D. Paist. (Vt. I. V a i m a n, Inimesed, sündmused, aastad. Tallinn, 1963, lk. 64.)

² ORRKA, f. 1659, nim. 1, s.-ü. 5, l. 124. 1917. aastal moodustasid Pärnu maakonna Abja, Audru, Enge (Ange), Halinga, Häädemeeeste, Jõõpre, Jäärja, Kaisma, Karksi, Kaubi, Kihnu, Kilingi, Kilingi-Nõmme, Koonga, Kõima, Kärü, Laatre, Laiksaare, Lelle, Orajõe, Pati, Penuja, Polli, Pornuse, Põõgle, Reiu, Rääma, Sauga, Seli, Suigu, Taali, Tahkuranna, Tali, Tammiste, Tori, Tõstamaa, Uue-Kariste, Uue-Vändra, Uulu, Vana-Vändra, Vee, Voltveti ja Võlla vald. Peale nende esinevad selleaegsetes aruannetes ka Are, Kaelase ja Viluvere vald, kuid need ei olnud 1917. aastal iseseisvad vallad.

³ Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis, lk. 532.

⁴ ORRKA, f. R-1778, nim. 1, s.-ü. 11, l. 7.

Tööraha Nõukogu ülesandel käisid taluomanike juures ärapeidetud vilja otsimas ja valvasid korra järele vallas.⁵

Suuri sekeldusi oli nõukogude võimu kehtestamisega H ä ä d e m e e s t e l. 19. novembril toimus tööraha nõukogu valimiseks valla maatameeste ja väikemaapidajate koosolek. Koosoleku juhatajaks valiti maatamees Oskar Laan, kes luges ette Eesti Tööraha ja Sõjaväelaste Nõukogu Täitevkomitee määruse vallanõukogude kohta ja teatas, et Häädemeeste vallavalitsus ei võta enda peale tööraha nõukogu valimiste korraldamist, ei taha valijaid sellest informeerida ega tunnusta praegust tööraha valitsust. Seepärast võttis selle ülesande täitmise, nagu O. Laan märkis, enda hooleks 12. novembril valitud Maatameeste ja Väikemaapidajate Ajutine Komitee, kes moodustas valimiskomisjoni ja kutsus rahva kokku.⁶

Valimised toimusid 19. novembril.

Pärast valimisi moodustati Tööraha Nõukogu Eestseisus (Täitevkomitee), kelle esimehiks sai O. Laan, tema asetäitjateks valiti J. Blauberg ja L. Kohv, sekretäriks M. Kallas — kõik bolševike partei liikmed.⁷

Kuid sellega asi ei lõppenud. Endine vallavalitsus ei tunnustanud Tööraha Nõukogu. Vallavanem T. Jürgens ja vallasekretäri kohustetäitja A. Häussler levitasid laimukirju, milles nad Nõukogu liikmeid süüdistasid kavatsuses riisuda vallaelanike vara.⁸

23. novembril toimunud koosolekul võttis Tööraha Nõukogu ühel häälel vastu resolutsiooni, mille ta saatis Eesti Täitevkomiteele. Resolutsioonis öeldakse, «et Häädemeeste vallavalitsus ja vallanõukogu enamus viimasel ajal avalikult ja jultunult on hakanud tööraha huvide ja ka otsekohe praeguse rahvalitsuse vastu töötama, mis ilmsiks tuli 1) vallamaksude jaotamisel, kus 15 aastased tööraha lapsed maksu alla pandi, kuna täieõiguslikud ja jõukad vallaliikmed kirikhärrade ja köstriisandate näol maksust vabaks jäeti; 2) kooliküsimuse arutamisel, kus vallanõukogu oma koolile purutagurliku õppeprogrammi ette kirjutas (kuus tundi nädalas sunduslikku usuõpetust, kehaharjutused ja mängud välja jne.); 3) tööraha nõukogu valimistel, milliseid vallavalitsus täielikult ignoreeris ja rahvalitsuse käskkirja selles asjas sugugi maksvaks ei tahtnud tunnustada».⁹

Häädemeeste Tööraha Nõukogu avaldas kõige ägedamat protesti vallavalitsuse ja vallanõukogu enamuse niisuguse teguviisi vastu ja astus maakonna ja kubermangu Tööraha ja Sõjaväelaste Nõukogus samme, et Häädemeeste vallavalitsus nõukogudevastase tegevuse, eriti Tööraha Nõukogu valimiste takistamise ja Eesti Tööraha ja Sõjaväelaste Nõukogu Täitevkomitee eeskirja kehtetuks kuulutamise pärast vastutusele võetaks ning kohalt tagandataks.

Tuues ettekäändeks, et tema ei olnud valimiskoosolekut kokku kutsunud, korraldas Häädemeeste vallavalitsus 3. detsembril uued tööraha nõukogu valimised, millest kutsus

⁵ Peeter Lempo, Punakaardi tegevusest Abjas. Rmt.: Nõukogude võimu eest. Tallinn, 1957, lk. 482.

⁶ ORRKA, f. R-1778, nim. 1, s.-ü. 4, l. 1.

Valimiste protokollil alusel saame valimistest järgmise pildi.

Lual, mille taga valimiskomisjon istub, on kinnipitseeritud valimiskast, mida komisjoni esimees enne pitseerimist valijatele näitas, kes võisid veenduda, et kast on tühi. Kandidaatide nimekirju oli esitatud üks — valla maatameeste rühma poolt. Iga valija sai valge paberilehe, millele ta kandidaatide nimekirja numbri kirjutas ja siis kokkupandult valimiskomisjoni esimehe kätte andis, kes selle valija nähes kasti laskis. Iga valija nime juurde, kes oma hääle oli ära andnud, tehti märkus.

Valijate nimekirjas oli 636 valijat. Sedelite vastuvõtmine kestis kella poole kahest pärast lõunat kuni kella kaheksani õhtul.

Kell kaheksa kuulutas komisjoni esimees sedelite vastuvõtmise lõpetatuks. Seejärel avas ta kohaleilmunud valijate juuresolekul kasti ja luges valjusti ära kasti lastud sedelid. Kandidaatide nimekirja oli saanud 141 häält. Kolm sedelit olid ilma numbrita ning nad tühistati. Pärast valimissedelite ülelugemist pakiti kehtivaiks tunnustatud sedelid ühte ja kehtetud teise pakkii. (ORRKA, f. R-1778, nim. 1, s.-ü. 4, l. 3.)

⁷ Sealsamas, l. 4. Valla Tööraha Nõukogusse valiti Oskar Laan, Jakob Blauberg, Jüri Siimann, Jakob Karelson, Liidia Kohv, Prits Nekünd, Mihkel Priidik, Mart Hallikas, Peet Vabrit ja Mihkel Kallas. («Maatamees» 25. nov. 1917.)

⁸ Sealsamas, l. 26.

⁹ «Eesti Teataja» 30. nov. 1917; ORRKA, f. R-1778, nim. 1, s.-ü. 4, l. 4.

osa võtma taluperemehe, kaupmehi, laevaomanikke ja ainult mõne väikemaapidaja. Nende abil «valitigi» uus «tööraha nõukogu», kusjuures ei peetud kinni mitte ühestki valimis-määruse punktist. Valijate nimekirju ei olnud, valimistest võtsid osa ka vööra valla elanikud, peremeeste väikesed lapsed ja isikud, kellel kui suurtalunikel ja palgalise töö-jõu kasutajatel valimisõigust ei olnud. Valijatele vastasid valitavad. Nende hulgas olid näiteks kõstriisand A. Häussler, suurtaluomanik T. Jürgens, laevaomanik D. Martinson ja teised seda laadi tegelased, kes olid tuntud avalike mustsajalistena.¹⁰

Mingisugust tegevust selline «tööraha nõukogu» ei arendanud ega saanudki seda teha, sest tal polnud rahva hulgas poolehoidu. Ta valimine oli mõeldudki ainult tõelise nõukogu töö takistamiseks.

27. detsembril ilmusid vallavalitsuse ja endise vallanõukogu koosolekule Tööraha Nõukogu liikmed O. Laan, J. Blauberger ja J. Karelson, et ellu viia Nõukogu 24. detsembril otsust ja valla asjaajamine üle võtta.

Selgus, et vallavalitsus oli kohale kutsunud arvukalt kontrrevolutsionääre, keda järjest juurde tuli. Üldse kogunes vallamaja juurde umbes 100 Häädemeeste hallparunit ühes perekonnaliikmetega. Nende hulgas olid ka metsakünnik Mart Hanso, kaupmees Jakob Rast ja keegi sõjaväelane Silling. Kaks esimest agiteerisid ägedalt vallavalitsuse üleandmise ja nõukogude võimu vastu.

Vallavalitsus ja vallanõukogu liikmed vastasid tööraha esindajaile, et nemad üle-andmise vastu ei ole, kuid kardavad, et see sünnitaks rahva seas rahulolematust, jättes muidugi ütlemata, et nemad ise olidki selle rahulolematu hallparunite kamba kokku kutsunud.

Kantselei uksele ilmunud künnik Hanso ja hallparun Tõnis Sepp teatasid, et nemad ei luba vallavalitsust üle võtta. Seejärel korraldasid nad vallamaja saalis kokku-kogunenute miitingu, kus Tööraha Nõukogu ja tema esimehe O. Laane kohta lasti lendu ähvardusi ja laimu. Hanso pani ette kohale kutsuda «ustavaid» soldateid, kes «korra» jalule seaksid.

Arvestades hallparunite ähvardavat hoiakut, palus Tööraha Nõukogu esimees appi läheduses asuva 11. patarei suurtükiväelasi. Viimased tulidki eesotsas patareikomitee esi-mehe Bogdanoviga. Hallparunid omalt poolt kutsusid kohale mõned soldatid 1. Nevski polgust, kus valgekaartlike ohvitseride mõju oli veel tugev, ja katsusid neid ässitada Tööraha Nõukogu toetavate suurtükiväelaste vastu.¹¹

Kontrrevolutsioonilise salga määratsemine lõppes sellega, et vahistati sõjaväelane Andres Silling, kelle juurest leiti revolver kolme padruniga ja eesti tagavarapataljoni tõend, et ta kuulub sellesse väeossa. Tunnistust puhkusel viibimise kohta ega muid doku-mente tal ei olnud. Ka varem oli teda kui väejoosikut karistatud.¹²

Vallavalitsust läks lõpuks korda üle võtta alles 7. jaanuaril 1918 Tallinna Revolutsioonilise Tribunali esindaja Martin Vaarmani juuresolekul.¹³

Häädemeeste vallas ei täitnud nõukogude võimu korraldusi ka endised militsionäärid, andes omavoliliselt välja püssilubasid ja organiseerides «rahvamiilitsat». Täitevkomitee võttis neilt relvad ära ja pani nende ülesanded punakaartlastele.¹⁴ Ka metsaametnike hul-gas esines omavolitsemist. Metsnik ei täitnud mitte valla täitevkomitee, vaid spekulandist metsakünniku Mart Hanso «eeskirju». Täitevkomitee vallandas viimase ja võttis metsa-raiumise oma kontrolli alla. Kohalikele elanikele hakati puid andma lähedal asuvatest metsadest.¹⁵ Tööraha Nõukogu hariduskomisjon (O. Laan, L. Kohv, J. Leppik) pani piiri ka suurnike käsilase ja tagurlase A. Häussleri omavolitsemisele koolis. Samuti tegi komisjon lõpu usuõpetuse tundide andmisele ja kehtestas uue õppekava.¹⁶

Valimistega oli raskusi ka A u d r u vallas. Vallavalitsuse teatel olevat sealne maa-

¹⁰ ORRKA, f. R-1778, nim. 1, s.-ü. 4, l. 5.

¹¹ Sealsamas, l. 9.

¹² Sealsamas, l. 10.

¹³ Sealsamas, l. 15.

¹⁴ Sealsamas, l. 24.

¹⁵ Sealsamas, l. 21 ja 25.

¹⁶ ORRKA, f. R-1295, nim. 1, s.-ü. 145, l. 2.

tameeste ja väkemaapidajate koosolek 17. detsembril 48 häälega 14 vastu otsustanud valla töörahva nõukogu valimised edasi lükata Eesti Asutava Kogu kokkutulekuni.¹⁷ Pärnumaa Täitevkomitee ei olnud sellega päri ja nõudis, «et Audru vallas mitte hiljem kui 15. jaanuariks 1918 saaks valla töörahva nõukogu ära valitud».¹⁸ Kui vallavalitsus oma kohuseid ei täida, lubati ta revolutsioonilise kohtu alla anda.

Selle nõudmise täitmiseks korraldati Audrus töörahva nõukogu valimised ja moodustati valla täitevkomitee, aga nii, et viimase esimeheks sattus senine vallavanem ja liikmeteks vallavanema abid, mille tõttu valla kassat ja varandust üle anda ei tulnud. Nähtavasti ei olnud maakonna Täitevkomitee selle mahhinatsiooniga nõus, sest mõne päeva pärast toimus töörahva nõukogu valimiseks uus koosolek.¹⁹

Karksis valiti Maatameeste Nõukogu valla ja mõisa tööliste, maatameeste ja väkemaapidajate koosolekul, mis toimus 29. novembril 1917. Nõukogu esimeheks sai A. Metusalem, saadikuks Eesti maatameeste konverentsile valiti Hans Schmidt (hiljem oli ta Karksi mõisa instruktoriks). Nõukogu asus kohe tööle ja alustas mõisa ülevõtmisega.²⁰

Koosolek tunnistas nõukogud Venemaal ainsaks kõrgemaks võimuks, Eesti Asutavat Kogu tunnustati ainult sel määral, kui palju ta vastas töörahva huvidele. Kiideti heaks kontrrevolutsioonilise Maapäeva lalialajamine rahva poolt. Kuna viimasel ajal oli määrgata, et rahvavaenlased püüavad organiseerida kontrrevolutsioonilisi jõude, siis peeti tarvilikuks asutada vallas töörahva vabaduse kaitseks ja korra alalhoidmiseks rahva-meelitsa (punase kaardiväe) rühmi.²¹

Kuid kõrvuti äsjavalitud Maatameeste Nõukoguga käis koos ka endine vallanõukogu, kes ei pidanud esimese valimisi seaduslikuks. Ta teatas Pärnumaa Täitevkomiteele, et valla Maatameeste Nõukogu koosseisus töötab ka vallanõukogu liikmeid, kelle arvamuse kohaselt see nõukogu ei ole valitud valla töörahva huvid ega vasta oma suuruselt (10 liiget) valla elanike arvule. Vallanõukogu tegi ettepaneku 9. jaanuaril uued töörahva nõukogu valimised korraldada.

Selle ettepanekuga nõustusid ka valla Maatameeste Nõukogu ja maakonna Täitevkomitee.

Seekord tuli kokku 230 valijat. Üldkoosolek kinnitas maatameeste ja väkemaapidajate hulgast pärit olevad endise vallanõukogu liikmed uue töörahva nõukogu liikmeteks ja valis juurde nii palju uusi, et arv täis sai.²²

Uue Töörahva Nõukogu koosolekul, mis toimus 12. jaanuaril 1918, valiti Täitevkomitee, kelle esimeheks sai A. Kuusik, asetäitjaks J. Loit ja sekretäriks Metoodius Loit. Samal koosolekul määrati ka kindlaks teenistujate palgad ja nõukogu liikmete päevarahade suurus.²³

Töörahva Nõukogu deklareeris, et tema on ainsaks seaduslikuks maksude määrajaks ja majanduslike küsimuste otsustajaks vallas. Toitlusküsimuse korraldamiseks moodustati Täitevkomitee toitlusseksioon. Täitevkomitee andis välja mitmed määrused, et üle saada toiduainete puudusest, mille all kannatasid eriti maatainimesed. Toiduainete väljavedu vallast keelati ja loodi kontrollkomisjon, kelle ülesandeks oli kindlaks teha, kui palju igal talul on võimalik nuumatud sigu müüa. Sigade müük valla elanikele pidi toimuma toitluspunkti, mitte vaheltkauplejate kaudu. Nii müüjad kui ka ülesostjad, kes sellest määrusest üle astuvad, kavatseti võtta kohtulikule vastutusele. Sinealliku Juustu- ja Või-vabriku ning tema raamatupidamise üle otsustati sisse seada täielik kontroll. Peale selle otsustati vilja püülimine ära keelata ja püüliõelad veskites kinni pitseerida. Jahti lubati pidada ainult selleks ettenähtud aegadel.²⁴

¹⁷ ORRKA, f. R-1778, nim. 1, s.-ü. 7, l. 2.

¹⁸ Sealsamas, l. 1 p.

¹⁹ Sealsamas, l. 2 ja 3.

²⁰ Sealsamas, l. 1.

²¹ «Eesti Teataja» 6. dets. 1917.

²² ORRKA, f. R-1778, nim. 1, s.-ü. 7, l. 10 ja 16.

²³ Sealsamas, l. 19. Esimehe palgaks määrati 100 rubla kuus, aseesimehele asjaajamise päeva eest 5 rubla ja sekretärile 300 rubla kuus, peale selle prii korter, küte, valgustus, põllumaa ja marjaaed, Nõukogu liikmetele istungite korral 5 rubla päevas.

²⁴ Sealsamas, l. 19 ja 20.

Jätkati punakaardi organiseerimist, millega oli algust teinud juba Maatameeste Nõukogu, kes oli koostanud «tööraha maleva» nimekirja ja asunud valla põllutöölistest ja väikemaapidajatest looma relvastatud jõudu.²⁵

Kilingi vallas 1918. aasta jaanuari algul valitud tööraha nõukogu oli oportunistlik. Ta jättis ametisse endise vallanõukogu ja vallavalitsuse, kelle otsuseid ta ainult «kinnitas». Selles polnud midagi imestada, kui võtta arvesse, kuidas vallavalitsus oli valimised korraldanud. Kuigi valijate nimekirjas oli 1762 isikut, võttis nõukogu valimisest osa kõigest 25. Vallavalitsus hiilis kõrvale ka kohaliku rahvakohtu valimiste organiseerimisest.²⁶

Maakonna Tööraha Nõukogu liige A. Päärmann, kelle alaline asukoht oli Kilingis, teatas Pärnumaa Täitevkomiteele, et «Kilingi endine vallavalitsus, keda tööraha nõukogu esialgselt veel ametist tagandamata jättis, kutsub 28. jaanuaril kokku endise vallanõukogu ja praeguse tööraha nõukogu, et need oma keskelt uue tööraha nõukogu valiksid. Praegu on nõukogus 15 liiget ja endises vallanõukogus 22 liiget, ja kui seal ühiselt tööraha nõukogu peaks valitama, siis oleks muidugi vanal vallanõukogul enamus. Ja sel viisil loodab vallavalitsus tööraha nõukogust lahti saada.»²⁷ Ta palus juhtnõõre, missuguseid abinõusid tuleks tarvitusele võtta selle kavatsuse nurjaajamiseks²⁸ ja sõjaväelasi abiks salaviinaprüulijate vastu võitlemiseks.²⁹

Maakonna Täitevkomitee saatis olukorra lahendamiseks kohale instruktori.

Laatre vallas käisid 1917. aasta suvel korduvalt Ruhja Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogu liikmed agitaatoritena ja organisaatoritena. Nende eestvõttel korraldati siin 24. septembril maatameeste koosolek, kus valiti Laatre Tööliste Saadikute Nõukogu. Selle Nõukogu tegevus aga soikus.³⁰

Laatre Tööraha Nõukogu valiti pärast Oktoobrirevolutsiooni. Peagi aga saabus Pärnumaa Täitevkomiteele kaebusi, et Nõukogu ei olevat valitud tööliste ja maatameeste poolt, vaid lihtsalt endisest vallanõukogust ümber kujundatud ning tegutsevat hallparunite huvides.

2. jaanuaril 1918 toimus Laatres maatameeste ja väikemaapidajate koosolek, kus taheti valida uut tööraha nõukogu, kuid koosolek aeti valda sõitnud endise kodanliku maakonnavalitsuse liikmete ja kohalike hallparunite poolt laiali.³¹

Uued valimised korraldas maakonna Täitevkomitee jaanuari teisel poolel.

Ligikaudu samuti kujunesid lood ka Koonga vallas. Vallaisad olid siingi hoolt kandnud, et tööraha nõukogu valimiseks kokkukutsutud koosolekul olid arvukalt kohal peremehed, töölisi ja maatamehi aga vaid üksikud. Ja nii otsustatigi senine vallanõukogu tööraha nõukoguks ümber nimetada.

Teistkordsed valimised korraldati Koongas 1918. aasta jaanuaris.³²

Põlli Maatameeste ja Väikemaapidajate Komitee valiti valla tööraha koosolekul 22. novembril 1918. Oma kirjas Pärnu maakonna komissarile D. Paistule palus ta «maade saamist õige rutusti lahti teha» ja «rekvisitsiooni selle valla kohta pehmendada või koguni ära jätta».³³

Järgmistes kirjades nimetab komitee end juba Tööraha Nõukoguks. Kuid vana vallavalitsus hoidis visalt võimu enda käes. Valla Täitevkomitee esimees A. Animägi kirjutas Pärnumaa Täitevkomiteele, et valla töörahas olevat peremeeste piitsa alla painutatud, nende seas ka rentnikud, «kel ei ole rekvisitsiooni millegagi täita, peremeestel on aga kõike olemas».

Samas iseloomustab ta vallavanemat Peeter Ruusi kui peremeeste sabarakku ja tea-

²⁵ Sealsamas, l. 2.

²⁶ Sealsamas, s.-ü. 3, l. 6.

²⁷ Sealsamas, l. 18.

²⁸ Sealsamas.

²⁹ Sealsamas, s.-ü. 8, l. 15.

³⁰ Sealsamas, s.-ü. 10, l. 1.

³¹ Sealsamas, l. 3.

³² Sealsamas, s.-ü. 9, l. 8.

³³ Sealsamas, s.-ü. 13, l. 1.

tab, et Tööraha Nõukogusse on valitud ainult 6 liiget, 12 puuduvat liiget olevat tänini valimata. Ruus aga ei kutsuvat koosolekut kokku.³⁴

Nii ei suutnud Polli Tööraha Nõukogu end maksma panna. Vallavanem Ruus saboteeris kogu detsembrikuu, ei tunnustanud nõukogude võimu ega kutsunud rahvast kokku täiendavateks valimisteks. Kui vallakirjutaja tahtis koosolekukutsed laiali saata, keelas Ruus vallakasakal nende kätteviimise ära.³⁵ Ta teatas kaks korda Pärnumaa Täitevkomiteesse, et Pollis olevat Tööraha Nõukogu juba olemas. Tegelikult aga püsis kõik endist viisi. Peagi kaebas vallakirjutaja A. Rolland, et vallanõukogu olevat ta tema poolehoidu pärast töörahvale ametist tagandanud. Ühtlasi iseloomustas ta vallanõukogu liikmeid kui mõisa kannupoisse.³⁶

Vana vallanõukogu likvideerimiseks ja vallavalitsuse ülevõtmiseks palus Tööraha Nõukogu maakonna Täitevkomiteed appi saata ühe komitee liikme. Ülevõtmisega aga pidi kiirustama, sest vallamaksud tuli õiglaselt ära jaotada ja mõisad üle võtta. Tööraha Nõukogu ei saanud üldse tegutseda, sest pitsatit hoidis vallavanem enda käes ja ei olnud nõus seda mingil tingimusel ära andma.³⁷

Isegi 1918. aasta jaanuari algul ei olnud vallavalitsus veel täielikult üle võetud. Vallavanema järele saadetud sõjaväelased ei leidnud teda üles. Vallakassa võtmed ja pitsat aga olid tema käes.³⁸

Pati vallas valiti tööraha nõukogu 10. detsembril,³⁹ kuid valimistest osavõtt oli väga loid, vist küll selle tõttu, et vallavalitsuse poolt moodustatud valimiskomisjon ei olnud aktiivsust avaldanud. Valla 1126 valimisõiguslikust kodanikust võttis valimistest csa ainult 51.⁴⁰

4. jaanuariks 1918 kutsus vallavanema abi kokku valla «täiskogu». Ta seletas kokkutulnuile, et Pärnumaa Täitevkomitee ettekirjutuse põhjal oleks vallavalitsus tulnud 28. detsembril Tööraha Nõukogule üle anda, millega vallavalitsus ka nõus on. Kuid valla asjaajamise üleandmine praegusele nõukogule olevat täiesti võimatu, kuna ta osalt koosnevat isikutest, keda ei saavat usaldada, kuna tal ei olevat jõudu omavalitsuse asju korras hoida ja kuna tal pealegi puuduvat valla elanike, nende hulgas ka tööraha täielik usaldus. Edasi väitis vallavanema abi, et juba varemast ajast olemasolevas vallanõukogus olevat maatainimesed ja väikemaapidajad enamuses ning kogu oma ametisoleku ajal ei olevatki nad muud teinud, kui sotsiaaldemokraatliku partei miinimumprogrammi teostanud. Pati vallas olevat suuremaid talusid ainult 38, väikemaapidajaid aga, kes palgalisi kasutamata talu töö ära teevad ja kelle huvid Rahvakomissaride Nõukogu maadekreediga kaitstud on, olevat 195.

Vallavanema abi ettepanekul otsustas «täiskogu», millest osavõtt samuti küllaltki nigeli oli — ainult 98, 93 häälega 5 vastu valla Tööraha Nõukogu valimisi mitte tunnustada ja talle asjaajamist mitte üle anda.⁴¹

Hiljem valiti Patis tööraha nõukogu siiski uuesti ja ta alustas tööd.

Pornuse vallas nimetas endine vallanõukogu end lihtsalt ümber Tööraha Nõukoguks, kusjuures esimeheks sai endine vallavanem ja sekretäriks vallakirjutaja.⁴² Kuna sellega rikuti Eesti Tööraha ja Sõjaväelaste Nõukogu Täitevkomitee poolt vastuvõetud valimismäärust, käis Pärnumaa Täitevkomitee instruktor M. Schäfer kohapeal õigust jalule seadmas.

Selis oli vallanõukogu valitud 27. augustil, kusjuures võitis maatameeste nimekirja.

³⁴ Sealsamas, l. 2.

³⁵ Sealsamas, l. 3.

³⁶ Sealsamas, l. 11. Venemaa Asutava Kogu valimistel Pollis oli vallakirjutaja Aleksander Rolland hääletusümbrikusse peale bolševike nimekirja nr. 2 eksikombel pannud ka oma nimelise tõendi. Sel teel said kodanlikud vallaisad teada tema meelsuse ja hakkasid teda nimetama kohalike bolševike «juhiks ja eestvõtjaks». («Sakala» 22. nov. 1917.)

³⁷ ORRKA, f. R-1778, nim. 1, s.-ü. 13, l. 12.

³⁸ Sealsamas, l. 17.

³⁹ Sealsamas, s.-ü. 1, l. 167.

⁴⁰ Sealsamas, l. 168.

⁴¹ Sealsamas, l. 169—171.

⁴² Sealsamas, l. 174.

Temast pääses nõukogusse 12, peremeeste nimekirjast ainult 7 kandideerinut. Vallavanemaks valiti maatameeste rühma kandidaat J. Erikson.⁴³ Kuid nii vallavanem kui ka kogu «maatameeste rühm» olid peremeeste sõiduvees.

Pärast Oktoobri võitu valitud Töörahva Nõukogu ei suutnud end täielikult maksma panna, sest vana vallavalitsus ja kodanlikud tegelased segasid end valla asjadesse ja avaldasid töörahva võimule vastupanu. Jämeda otsa said nad enda kätte ka 15. veebruari koosolekul, mis oli kokku kutsutud rahvamiilitsa valimiseks.

Koosoleku organiseerijateks olid endised vallanõukogu liikmed, kes hoolitsesid selle eest, et kohalikud hallparunid tuleksid täiel rindel valimistele, töörahvast aga saabuks võimalikult vähe. Kokkutulnud kaldusid oma otsesest ülesandest kõrvale ja tunnistasid end valla «täiskoguks». Rahvamiilits jäi valimata. Selle asemel asuti tagandama Töörahva Nõukogu poolt ametisse pandud valla koolide õpetajaid, et neid asendada tagurlikega, nagu seda olid Pootsi preester Troitski jt. Lõpuks siiski taibati, et koosoleku kuulutamiseega valla «täiskoguks» on liiale mindud ja see kuulutati lastevanemate koosolekuks. Töörahva Nõukogu suhtes aga käituti kogu aeg ähvardavalt.

Järgmisel päeval arutas valla Töörahva Nõukogu tekkinud olukorda ja otsustas pöörduda abi saamiseks Pärnumaa Täitevkomitee poole. Ta juhtis komitee tähelepanu tagurlaste katsetele määrata valla Töörahva Nõukogust mööda minnes kahte kohalikku vallakooli õpetajateks preestrid Troitski ja Välbe, kes midagi ei tahtnud teada kiriku ja kooli lahutamise dekreedist ja agiteerisid valla Töörahva Nõukogu vastu. Paluti näpunäiteid, mida nende kahe tegelasega peale hakata. 15. veebruaril toimunud koosoleku otsus kahe õpetaja tagandamise ja nende asemele preestrite nimetamise kohta paluti tunnistada seadusvastaseks.⁴⁴

Klassivõitlust Selis raskendas see, et paljud maatamehed ja väikemaapidajad olid siin veel esseeride mõju all. Venemaa Asutava Kogu valimistel sai esseeride nimekirj (nr. 1) 549 ja teised parteid kõik kokku 254 häält, neist bolševikud 95 häält, järgnedes häälte arvu poolest esseeridele.⁴⁵

Kilingi-Nõmme vallavalitsus sai valimismäärused kätte, nagu ta Eesti Töörahva ja Sõjaväelaste Nõukogu Täitevkomiteele teatas, alles 10. ja 12. novembril ega olevat seepärast jõudnud 19. novembriks valimisi korraldada. Ainult valijate nimekirjade koostamine 1500 elanikuga vallas, mis laius 220 ruutversta, nõudvat vallavalitsuselt vähemalt kaks nädalat.

Ka tekitanud määruste seletamine kohapeal ülesaamatuid raskusi. Seepärast palus vallavalitsus teatada: 1. Kas on valimisõigus ka palgatöölisi kasutataval talurentnikel? 2. Kas valimisõigus on palgatöölisi kasutavate suuremate talude pidajate poegadel ja tütaridel? 3. Kui suur talu loetakse veel väikemaapidamiseks? 4. Kui hääleõigusest ilmajätmisel on mööduandev palgatöölise kasutamine, siis tuleb hääleõigus anda näiteks taluomanikule, kellel on 80—90 tiinu maad, kuid kes sellepärast võorast tööjõudu ei kasuta, et tal on 2—3 väeteenitusest ühel või teisel põhjusel vabastatud poega, hääleõigusest aga peab ilma jääma sõjamehe naine ja vigane talumees, kes säärasena on oma 5—15-tiinulises talus sunnitud pidama palgatöölisi. Kuidas niisugust talitsuviisi rahvale ära seletada? 5. Kas on hääleõigus talupidajal, kes osa oma maast on välja rentinud, kuid ülejäänud osa ise omal jõul harib? 6. Kas on hääleõigus 5 tiinu suuruse maa omanikul, kes oma koha tervelt on välja rentinud?

Edasi päriti selgitust selle kohta, kellel on vallas õigus kahtlastel kordadel otsustada, kas isikul on hääleõigus või ei ole, ja mida teha, kui ei leidu kohaseid isikuid, kes oleksid nõus valimiskomisjoni liikmeks hakkama.⁴⁶

Neid küsimusi käis kohapeal lahendamas instruktor M. Schäfer, kes võttis osa ka valimiste korraldamisest.

Jäärja vallavalitsus teatas 15. detsembril, et valla täiskogu on koos olnud ja

⁴³ Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis, lk. 295.

⁴⁴ ORRKA, f. R-1778, nim. 1, s.-ü. 1, l. 177.

⁴⁵ «Sakala» 22. nov. 1917.

⁴⁶ ORRKA, f. R-1290, nim. 2, s.-ü. 4, l. 25 ja 26.

otsustanud töörahva nõukogu valimisi mitte ette võtta.⁴⁷ 13. jaanuaril toimusid siiski valimised ja 29. jaanuaril võttis Töörahva Nõukogu vallavalitsuse üle.⁴⁸

Jõõpre vallavanem teatas detsembri algul Pärnu maakonna komissarile, et temal isiklikult ei ole midagi selle vastu, kui siia valda töörahva nõukogu valitakse, kuid inimesi ta sundida ei saavat, kui nad valida ei taha. Ja lisas, et suurpõllumehi selles vallas üldse ei olevat.⁴⁹ 5. detsembril kutsus vallavalitsus kokku valla «täiskogu», kust võtsid osa ka peremehed ja teised suurnikud. Asuti seisukohale, et töörahva nõukogu ei ole vaja enne valida, kui Eesti Asutav Kogu kokku tuleb.⁵⁰

28. detsembril aga saabus Eesti Töörahva ja Sõjaväelaste Nõukogu Täitevkomitee uus korraldus, mis nõudis töörahva nõukogu valimiste kiiremat läbiviimist. Kartes vastutusele võtmist, korraldas vallavalitsus 11. jaanuaril valimised.

Nagu vallavanema kirjast Pärnumaa Täitevkomiteele nähtub, olevat valimised 11. jaanuaril määrustele vastavalt ära peetud ja 13. jaanuaril antavat vallavalitsuse kantselei ühes kogu asjaajamise ja varandusega uuele nõukogule üle.

«Praegused vallavalitsuse liikmed,» öeldakse kirjas, «astuvad kõik ametist ära ja kogu võim jääb töörahva nõukogu kätte.»⁵¹

Kuid niisugune informatsioon oli tegeliku olukorra moonutamine. Jõõpre valla maatamehed ja väikemaapidajad nõudsid maakonna Täitevkomiteelt 11. jaanuaril toimunud valimiste tühistamist, sest 5. detsembri «täiskogu» koosolekul olid vallakirjutaja Reimets ja mõned teised sihikindlalt praeguse valitsuse vastu töötavad isikud rahvast hirmutanud, et kõik, kes «peaksid praegusel ajal töörahva nõukogusid valida, tapetakse ära ja puuakse üles». Peale selle pöördunud Reimets valla «täiskogu» poole küsimusega, kas üldse maksab praeguse valitsuse nõudmisi tähele panna. 11. jaanuari valimistest olid osa võtnud ka talupidajad, kes aasta läbi võõrast tööjõudu kasutavad. Isegi mõisavalitseja oli hääletanud, kuna Jõõpre mõis oli veel üle võtmata.⁵²

Juba valimiste ajal oli töörahvas protesti avaldanud, kuid see kanti protokollil moonutatud kujul, kusjuures töörahvas nimetati «salgaks isikuiks»: «Valimiste ajal protesteeris salk isikuid valimiste vastu, seletades, et üksinda neil on valimisõigus, aga mitte kogu valla rahval, ja see olevat nende võimuses, kellele nemad tahavad valimisõigust anda, see võib siis ka valimistest osa võtta.»

Maakonna Täitevkomitee abil korraldati Jõõpres 14. jaanuaril uued valimised, kus valiti 12 nõukogu liiget ja 4 liikmekandidaati. Kaks päeva hiljem võttis Töörahva Nõukogu valla kassa, muu varanduse ja arhiivi üle. Valiti ka uus vallasekretär ja moodustati Nõukogu toitus-, haridus-, hoolekande ja metsaasjanduse osakond.⁵³

Laiksaare vallavalitsus teatas Pärnu maakonna «komissarihärrale», et töörahva nõukogu on vallas valimata, kuna maatamehed ja väikemaapidajad ise valimisi ei soovivat, kuigi neid selleks olevat kokku kutsutud.⁵⁴

Ka Penuja vallavanem teatas «komissarihärrale», et vallavalitsus käsutanud 3. detsembril kõik valla maatamehed ja väikemaapidajad töörahva nõukogu valimiseks kokku, kuid kokkutulnud loobunud valimistest, seletades, et praegusel segasel ajal, mil välisvaenlane on lähedal, võivat niisugused nõukogud vaenlase sissetungi korral raskesti karistatud saada.⁵⁵

Endise vallavalitsuse takistustest hoolimata toimusid 11. jaanuaril 1918 Penujas töörahva nõukogu ja vallakohtu valimised ning 16. jaanuaril võeti vallavalitsus üle.⁵⁶

Põõgla ja Uue-Vändra vallas toimus töörahva võimuorganite loomine ja vana vallavalitsuse asjaajamise ülevõtmine ilma eriliste takistusteta ja vahejuhtumiteta.

⁴⁷ ORRKA, f. R-1778, nim. 1, s.-ü. 1, l. 157.

⁴⁸ Sealsamas, l. 156 ja 159.

⁴⁹ ORRKA, f. R-1290, nim. 2, s.-ü. 5, l. 19.

⁵⁰ Sealsamas, l. 20.

⁵¹ Sealsamas, l. 1.

⁵² Sealsamas, l. 7.

⁵³ Sealsamas, l. 9, 12 ja 13.

⁵⁴ ORRKA, f. R-1778, nim. 1, s.-ü. 11, l. 5.

⁵⁵ Sealsamas, l. 4.

⁵⁶ Sealsamas, l. 5.

Pöögles vallas tegi aktiivset organiseerimis- ja selgitustööd maatööline bolševik Hans Sild. Eesti maatameeste konverentsil 13.—15. augustil 1917 valiti H. Sild Pärnu maakonna esindajaks Eestimaa Maatameeste ja Väikemaapidajate Keskkomiteesse,⁵⁷ Pärnumaa maatameeste konverentsil 29. oktoobril 1917 — ka maakonna Maatameeste Keskbüroo liikmeks.⁵⁸

Maatameeste ja väikemaapidajate koosolek, kus valiti töörahva nõukogu, toimus Pöögles 19. novembril.⁵⁹

Pöögles Täitevkomiteel tuli visa võitlust pidada salaviinapõletajatega, kelle eesotsas oli endine militsionäär Juhan Soots ja tema vend Hans Soots. Samad isikud spekuleerisid ka viljaga.⁶⁰

Uue-Vändra Töörahva Nõukogu tegutses peamiselt kooliküsimusega ja maksusüsteemi ümberkorraldamisega. Maapidajatelt otsustati maksu võtta maa suuruse järgi.⁶¹

Engel (Ängel) ja Kaismas ei suutnud töörahva nõukogu end veel täiel määral maksma panna.

Kaisma vallas toimus 31. jaanuaril 1918 suurem rahvakoosolek, nn. täiskogu, mis oli kokku kutsutud miilitsa organiseerimiseks vallas ja millest ka peremehed osa võtsid. Valiti miilitsavanem ja 60 vabatahtlikku militsionääri. Vald jaotati 6 rahvamiilitsa jaoskonnaks, mille eesotsas olid valitavad jaoskonnaülemad.⁶² Enge vallas toimus rahvamiilitsa valimine 30. jaanuaril, Viluveres 17. veebruaril.⁶³ Siingi võtsid valimistest osa kulakud.

Valdades, kus töörahva võim juba tugev oli, organiseeriti punakaart (rahvamiilits) maatameestest ja väikemaapidajatest, kellele pandi ka ühiskondliku korra kaitsmine vallas.

Kokku võttes võib märkida, et töörahva nõukogude moodustamine Pärnumaa valdades viidi põhiliselt lõpule 1918. aasta jaanuaris, kuid nõukogude võimu lõplik kindlustamine ja kodanluse võimuorganite vastupanu täielik likvideerimine nõudis veel aega, mida aga ei võimaldanud saksa okupantide sissetung.

Tartumaa valdades

Kuna VSDT(b)P Tartu organisatsioon oli 1917. aasta suve jooksul järjest tugevnenud ja ka Tartu linna ja maakonna töörahva nõukogud olid tugevamad kui mitmes teises maakonnas, edenes nõukogude võimu organiseerimine Tartumaa valdades kiiremini kui Järva-, Lääne- ja Pärnumaal. Kuid siingi oli klassivõitlus terav ja mõnes vallas pani kulaklus nõukogude võimule visalt vastu.

27. novembril likvideeriti Tartu Töörahva Nõukogu volitusel kodanlusaegne maakonnavalitsus,⁶⁴ kelle endised ametnikud eesotsas menševik J. Jansiga jätkasid nõukogudevastast tegevust pörandal, õhutades kulakuid omaltki poolt vastupanule.⁶⁵

VSDT(b)P Tartu Komitee liige H. Suuder märkis oma kõnes Eestimaa maatameeste konverentsil 4. detsembril, et valla töörahva nõukogud olid Tartumaal suuremalt osalt valimata. Sellise olukorra tekkimiseks olid tublisti kaasa aidanud ka isand Jansi «läkitused», mille kulakute mõju all olevad vallavalitsused aukartusega juhtnõõriks võtsid.

⁵⁷ Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis, lk. 276.

⁵⁸ Sealsamas, lk. 405.

⁵⁹ ORRKA, f. R-1778, nim. 1, s.-ü. 14, l. 1.

⁶⁰ Sealsamas, s.-ü. 1, l. 93.

⁶¹ Sealsamas, l. 90.

⁶² Sealsamas, l. 105 ja 118.

⁶³ Sealsamas, l. 161, 164 ja 165.

⁶⁴ «Edasi» 29. nov. 1917. Tartu maakonna komissari ametikoht säilis kuni 5. jaanuarini 1918. Komissariks oli bolševik Aleksander Jea.

⁶⁵ J. Jans saatis vallavalitsustele šapirograafil paljundatud läkitusi, milles ta laimas nõukogude võimu ja ähvardas töörahvast reaktsiooni peatse tagasitulekuga. (ORRKA, f. R-1231, nim. 1, s.-ü. 1, l. 4.)

Et valdade töörahva nõukogud olid valimata, olid ka mõisad Tartumaal peaaegu kõik üle võtmata.⁶⁶

Nõukogude võimu kehtestamine Tartumaa valdades⁶⁷ hakkas hoogu võtma detsembris.

Avinurmes valiti töörahva nõukogu ja saadikud maakonna Nõukogusse juba 24. novembril. Valimistest võtsid osa umbes pooled hääleõiguslikest elanikest.⁶⁸

Vallavalitsust aga ei saadud üle võtta, sest Nõukogu liikmed olid saamatud ja poliitiliselt väheteadlikud. Toitluskomitee, mis üle võeti, anti vanale vallavalitsusele tagasi. Tööraha Nõukogu tegevust takistas seegi, et Täitevkomitee esimees Mihkel Sild oli haiguse tõttu ainult lühikeseks ajaks koju paranemisele lastud. Temale tuli taotleda ajapikendust, mida vana vallanõukogu ka tegi. Nõukogu liige M. Kõre töötas Aseri tsemendivabrikus ja M. Sammalson Kroonumaade Valitsuse metsatööstuses, mistõttu nad ei saanud Täitevkomitee tööst pidevalt osa võtta.⁶⁹

Täitevkomitee määras oma liikmetele ka palgad. Kuna aga Tööraha Nõukogul raha puudus, pöörduiti vajalike summade saamiseks endise vallanõukogu poole. Samuti taotleti temalt raha komandeerimiskulude katteks.⁷⁰ Vallavalitsus muidugi keeldus.

Kõigist oma nõrkustest hoolimata kaitses Avinurme Tööraha Nõukogu töörahva huve, vallanõukogus aga etendasid juhtivat osa peremehed. Sellepärast ei saanud nende kahe võimuorgani «koostöö» kaua kesta. Vallavalitsuse asjamehed plaanitsesid Tööraha Nõukogu omameelseks ümber valida. Siin tuli neile abiks erakordne juhus. Tartumaa Täitevkomitee ei teadnud, et Avinurmes on töörahva nõukogu juba olemas ja saatis 12. jaanuaril Avinurme vallavalitsusele range ettekirjutuse viivitamatult valla töörahva nõukogu ära valida ja talle valla asjaajamine üle anda. Vallavalitsus ruttas seda eksitust kohe ära kasutama.

17. jaanuaril teatas vallavanem M. Mägi valla kõigile elanikele, et 26. jaanuaril toimuvad töörahva nõukogu valimised. Valida võidi isikuid, kes olid 18 aastat vanaks saanud ja kelle talu suurus ei ületanud 25 tiinu.⁷¹

Seda vallavalitsuse kuritahtlikku manöövrit arutati Tööraha Nõukogu koosolekul 23. jaanuaril 1918. Konstateeriti, et vallavalitsuse niisugune tegevus näitab tema täielikku kodanlusmeelsust, ning mõisteti hukka see, et ta oli «ilma töörahva nõukogu teadmata asju ajanud». Samal ajal oli vallavalitsus rikkunud ka valimismäärust, teatades, et töörahva nõukogusse võib valida ka maapidajaid, kelle talu suurus ei ületa 25 tiinu, valima aga käsutas ta kõik elanikud. «Sellega on näha, et ettekatsetud valimine mitte töörahva huvidele ei vasta, vaid kodanluse kasudele,» konstateerib koosolek, kuna kõik 25-tiinulise koha pidajad ei või töörahva hulka kuuluda, sest et nii suurt kohta ei jõuta ilma palgalisteta pidada. Oige ei olnud seegi, et kandidaatide nimekirju ei võtnud väljasaadetud teate kohaselt vastu mitte valimiskomisjon, vaid vallavalitsus (!), kes ebademokraatlikult oli valitud kodanliku Eesti «Maapäeva» käskkirja järgi.

Vallavalitsuse kodanlusmeelsust demonstreeris ka see, et valla kantseleist jaotati rahvale «demokraatliku bloki» kihutuskirju.

Kuulu järgi oli kandidaatideks üles seatud suurkohaomanikke ja teisi, kellel hääleõigust ei olnud.⁷²

⁶⁶ Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis, lk. 485.

⁶⁷ Tartumaale kuulusid 1917. aastal Aakre, Ahja, Alatskivi, Aru, Avinurme, Elistvere, Haaslava, Hellenurme, Härjanurme, Jõgeva, Kaarepera, Kallaste, Kambja, Kasepää, Kastre-Võnnu, Kavastu, Kavilda, Keeni, Kirepi, Kodijärve, Kokora, Kongota, Krüüdneri, Kudina, Kuigatsi, Kuremaa, Laatre, Laeva, Laiuse, Laius-Tähkvere, Lohusuu, Luke, Luunja, Meeri, Mustvee, Mäksa, Pala, Palupera, Pangodi, Piikuse, Puurmanni, Päidla, Pühajärve, Raadi, Ranna, Rannu, Rasina, Roela, Ropka, Rõngu, Saadjärve, Saare, Sangaste, Sootaga, Tõlliste, Tähtvere, Uderna, Ulila, Vaimastvere, Valguta, Vana-Kuuste, Vara, Vastse-Kuuste, Vastse-Otepää ja Vorbuse vald. Tööraha nõukogud moodustati ka Vesneri ja Kõo asunduses.

⁶⁸ ORRKA, f. R-1239, nim. 2, s.-ü. 1, l. 1.

⁶⁹ Sealsamas, l. 6—8.

⁷⁰ Sealsamas, l. 13.

⁷¹ ORRKA, f. R-1239, nim. 3, s.-ü. 1, l. 1 ja 2.

⁷² ORRKA, f. R-1239, nim. 2, s.-ü. 1, l. 14.

Kõnesoleval Töörahma Nõukogu koosolekul selgus, et kõik tema liikmed olid üksmeelsed, peale Kaarel Kalause, kes teatas, et ta Nõukogust välja astub, kui koosolek tootlusküsimuses tema seisukohale ei asu. Ka nõustus Kalas vallavalitsuse poolt kavandatavate valimistega. Samal koosolekul otsustati vallavalitsus 23. jaanuaril üle võtta.⁷³

Kui 23. jaanuaril mindi seda Nõukogu otsust täide viima, ütles vallavanem M. Mägi: «Ei anna muidu üle, kui väevõimuga võtate. Ainult siis anname!» Et töörahma esindajail relvastatud jõudu kaasas ei olnud, tuli ülevõtmise edasi lükata.

Vahepeal oli Tartumaa Täitevkomitee Avinurme Töörahma Nõukogu olemasolust teada saanud ja ka valimisprotokoll oli üles leitud. Täitevkomitee saatis uue kirja, milles kästi valimised ära jätta. Nüüd oli vallavalitsus sunnitud alistuma.⁷⁴

Vallavalitsuse ülevõtmine algas 30. jaanuaril. Seekord olid kohal ka punakaartlased. Üle jäi võtmata ainult kassa, kuna muist võtmeid öeldi olevat vallanõukogu liikme Karl Haava käes, kes olevat sõitnud Tallinnasse. Kuni võtmete saamiseni otsustati vallavanem M. Mägi valve alla jätta.⁷⁵

Kohalik kodanul oli lootnud, et tema võimupäevi aitab pikendada natsionalistlikult meelestatud eesti rahvuslik väeosa ja oli sel eesmärgil Tartu tagavarapataljonist kohale kutsunud «korda pidama» kümnekond soldatit. Kui vallavalitsus 30. jaanuaril üle oli võetud, päris Täitevkomitee soldateilt, kas nad tahavad nüüd tegutseda uue võimu kasuks, ja sai vastuseks, et nemad on tulnud Avinurme valda korrapidamiseks, selleks, et röövimisi ära hoida, erakondade vahelisse võitlusse nemad end ei sega. Lõplik otsus lubati väeosa poolt Täitevkomiteele teatada hiljem.⁷⁶

Lõpuks teatasidki 35 soldatist 22, et nad on nõus Nõukogu kasuks töötama. Need jäeti valda, ülejäänud 13 aga saatis Täitevkomitee Tartusse tagasi. Kohalejäänuid otsustas Täitevkomitee 18 meest vastu võtta punakaarti, keda ta oli hakanud organiseerima.⁷⁷

Avinurmes valiti ka 7-liikmeline tribunal⁷⁸, senine vallakohus likvideeriti ja moodustati Täitevkomitee osakonnad.

H a a s l a v a vallas toimus rahvakoosolek töörahma nõukogu valimiseks 5. detsembril. Vallavalitsus võeti üle detsembris ja jaanuaris.

J õ g e v a vallas valiti töörahma nõukogu 30. jaanuaril 1918, kasutades lahtist hääletamist. Kuna peremehi nõukogusse ei valitud, protesteerisid nad hääletamise korra vastu ja nõudsid salajast hääletamist. Nende protest rahuldati ja salajane hääletamine tõigi nende nimekirjale juurde hulk hääli väikemaapidajate arvel, kes sõjaajal spekulleerides olid rohkesti raha kokku ajanud ja nüüd peremeeste kilda hoidsid.

Samal päeval pidi ka vallavalitsuse asjaajamine töörahma nõukogule üle antama. Kuid peremeestel läks korda see esialgu nurja ajada.

E l i s t v e r e vallas korraldati töörahma nõukogu valimiste ettevalmistamiseks maatameeste ja väikemaapidajate koosolek 26. novembril. Pärast Nõukogude valitsuse dekreetide ja Eesti Töörahma ja Sõjaväelaste Nõukogu Täitevkomitee valimismäärustiku ettelugemist moodustati valimiskomisjon, kellele tehti kohuseks viivitamatult jaoskonnad läbi käia ja valijate nimekirjad koostada.

Väikemaapidajaks otsustati arvata need, kellel oli kuni 25 vakamaad põldu.⁷⁹ Suurematele kohapidajatele hääleõigust ei antud. Valla töörahma nõukogu valimised otsustati läbi viia 10. detsembril.⁸⁰

Pärast valimisi kaebas osa Elistvere valla elanikke Tartumaa Töörahma Nõukogule, et uus nõukogu ei oleval õigesti valitud. Nõuti uusi valimisi. See kaebus oli maakonna Nõukogu 14. detsembri koosolekul arutusel ja otsustati eitavalt.⁸¹

⁷³ Sealsamas, l. 15.

⁷⁴ ORRKA, f. R-1299, nim. 3, s.-ü. 1, l. 36.

⁷⁵ ORRKA, f. R-1239, nim. 2, s.-ü. 3, l. 3.

⁷⁶ Sealsamas, l. 1.

⁷⁷ Sealsamas, s.-ü. 1, l. 15; ka s.-ü. 4, l. 5 ja 6.

⁷⁸ Sealsamas, l. 18. Tribunali koosseisu kuulusid August Aun, August Rosenthal, Jakob Hein, Mihkel Koppel, Jüri Ambos, Jaan Erapart ja Jaan Vaher.

⁷⁹ Mõeldud on riia vakamaad, mille suurus on 0,37 ha.

⁸⁰ ORRKA, f. R-1415, nim. 1, s.-ü. 4, l. 135.

⁸¹ «Edasi» 20. dets. 1917.

Varsti pärast valimisi moodustati töörahva nõukogu täitevkomitee eesotsas esimehe Jüri Braueriga. Tegutses ka töörahva tribunal.⁸²

Rõngu vallas võeti vallavalitsus Töörahva Nõukogu kätte 5. jaanuaril. Sel päeval toimus vallamajas suur rahvakoosolek, kus esinesid Tartumaa Täitevkomitee liikmed Pillau ja Riipus, kes Eesti Asutava Kogu valimistel soovitasid hääletada bolševike nimekirja nr. 2 poolt.

Pillau rääkis ka maaküsimusest, selgitades, et praegusel ajal olevat rahvale ühis-põllupidamine kasulik, sest see võimaldavat töötajatele haiguse ja töövõimetuse korral abi anda. Sel päeval valiti ka uus miilitsaülem.⁸³

Valguta vallas valiti töörahva nõukogu novembri lõpul. 30. novembril toimus nõukogu esimene koosolek, kus moodustati kaheliikmeline täitevkomitee, kelle esimeheks sai Jaan Seer ja abiks Hans Vardjas. J. Seer valiti ka saadikuks Tallinnas 3. detsembril algavale Eestimaa maatameeste konverentsile. Kuna Nõukogul mingeid sissetulekuid ei olnud, pandi J. Seeri sõiduraha 40 rubla kokku omavahel ja anti talle laenuks, kuni selgub, kust allikast on võimalik sõidukulusid katta.⁸⁴ Vana vallavalitsus võeti üle alles 26. jaanuaril.⁸⁵

19. detsembril toimunud koosolekul arutati valla punakaardi asutamise küsimust. Punakaarti astus 17 meest eesotsas Täitevkomitee esimehe Jaan Seeriga.⁸⁶ Tartumaa Töörahva Nõukogus oli Valguta valla saadikuks valla Nõukogu liige H. Vardjas.⁸⁷

Leevis (Kuigatsi) valisid maatarahvas ja väikemaapidajad valla 20-liikmelise töörahva nõukogu 17. jaanuaril 1918.⁸⁸ Järgmisel päeval moodustati 5-liikmeline täitevkomitee eesotsas Kusta Pihuga. Samal päeval asuti ka endise vallavalitsuse ülevõtmisele. Täitevkomitee sekretäriks sai endine vallasekretär.

Juba oma esimesel koosolekul 18. jaanuaril 1918 valis Leevi Töörahva Nõukogu ka toitusosakonna liikmed, revisjonikomisjoni, soldatite perekondade ja vaeste hoolekande komisjoni. Militsionäridelt otsustati relvad ära võtta, sest miilits likvideeriti ja tema asemele otsustati luua punakaart. Viimase organiseerimiseks asutati 3-liikmeline staap, kuhu peale esimehe Nikolai Ruusi kuulusid Mihkel Puudelepp ja Johan Prits.⁸⁹

Nagu paljudes teistes valdades, töötasid ka Ulilas vana vallanõukogu ja Töörahva Nõukogu koos. Viimase esimees oli vana vallanõukogu liige. Sellena võttis ta osa ka 9. jaanuaril 1918 toimunud vallanõukogu koosolekust, kus ta andis oma nõusoleku, et nõukogu veel militsionärid ära valiks.⁹⁰

Otsused, mis kõnesoleval koosolekul tehti, vastasid küll rohkem peremeeste kui töörahva huvidele. Vallamaksudest määrati 1918. aastaks põhiliseks isikumaks, mida pidid maksma kõik valla ja mõisate piirides elavad meessoost kodanikud, kes olid 15 aastat vanaks saanud. 15—18- ja üle 55 aastased, samuti need, kelle tööjõud kehalise vea tõttu oli vähenenud, arvati poole maksu alla.

Kui Töörahva Nõukogu hiljem maakonna Täitevkomitee pealekäimisel omaette töötama hakkas, maksustati ka kauplused, vesi- ja tuuleveskid ning valla-, kvoote- ja mõisamaad. Neilt maapidajailt, kelle kohta selgus, et nad toidu- või seemnevilja on kõrvale toimetanud, otsustati seemnevilja (rukis) ära võtta kindlate hindade järgi. Neilt aga, keda kahtlustati, et nad vilja maha ei tee ja seemne võiksid hävitada, võeti suviljaseeme kuni külvini hoiule. Kõigilt maapidajailt otsustati allkirjad võtta, et nad eeloleval keva-

⁸² Kodanliku Tartu Ülikooli stipendiaadi üleskirjutuses on öeldud: «Elistveres oli vallavalitsus enamlaste käes ja tegutses töörahva tribunal. Tegelased olid kõik vaiksed mehed, kurja ei tehtud kellelegi. Sakslaste tulekul põgenesid teised ära, kuid vallavanem Brauer areteeriti sakslaste poolt ja peeti Elistvere mõisas kinni.» (KM KO (= ENSV TA Fr. R. Kreutzvaldi nimeline Kirjandusmuuseum, käsikirjade osakond), f. 199, AAS nr. 32, lk. 118—120).

⁸³ ORRKA, f. R-1224, nim. 1, s.-ü. 2, l. 1.

⁸⁴ ORRKA, f. R-1231, nim. 2, s.-ü. 1, l. 1.

⁸⁵ Sealsamas, l. 10.

⁸⁶ ORRKA, f. R-1231, nim. 3, s.-ü. 1, l. 2.

⁸⁷ «Edasi» 20. det. 1917.

⁸⁸ ORRKA, f. R-1743, nim. 1, s.-ü. 1, l. 1.

⁸⁹ Sealsamas, l. 2 p.

⁹⁰ ORRKA, f. R-1298, nim. 1, s.-ü. 50, l. 1.

del kõik omad vilja alla määratud põllud täis külvaksid ja selleks aegsasti võimalusi otsiksid.⁹¹

Vorbuse vallas olid töörahva nõukogu valimised välja kuulutatud 12. jaanuariks 1918. Kohalikud hallparunid otsustasid iga hinna eest võimu enda käes hoida ning mobiliseerisid sellele koosolekule kõik oma poolehoidjad ja perekonnaliikmed. Ka tegid nad katseid valimismäärustikku rikkuda.

Punakaartlane A. Jakobson jutustab seda koosolekut meenutades, et «Vorbuse töörahvas ei lasknud kulakute agente vabalt talitada. Nende vastu astusid eriti teravalt välja töölisnaised, kes koosolekul sulgesid kulakunaistel ja -tütardel suu. Asi läks isegi nii kaugele, et enam palju ei puudunud löömingust hallparunite naispere ja mõisa-naiste vahel.⁹²

Valimised aga tuli seekord siiski edasi lükata. Uued valimised toimusid nädala pärast, 19. jaanuaril. Vaheaga kasutasid teadlikud töölisel selgitustööks, mille tulemusena töörahvas saavutas täieliku võidu. Koosolekust võttis osa ka Tartu Maakonna Töörahva Nõukogu esindaja Rudolf Kippasto. Täitevkomitee esimeheks valiti J. Liping, sekretäriks sai endine vallakirjutaja.

Vorbuse Töörahva Nõukogu esimeseks sammuks oli viljatagavarade arvelevõtmine. Vanalt vallavalitsuselt saadud andmeil olid toiduvilja tagavarad väga napid, nüüd aga selgus, et tegemist oli vilja sihiliku varjamisega. Nõukogu moodustas oma liikmetest kaks 3-liikmelist gruppi, kes mõne päeva jooksul külastasid kõiki talusid ja võtsid arvele viljatagavarad. Selgus, et toiduteravilja oli märksa rohkem, kui vald ise vajas.⁹³

Vana-Kuuste valla tööliskirjasaatja kirjutab: «Üsna ime on kuulata kõiki neid hirmulugusid ja ähvardusi, mis meil siin kõik ringi liiguvad. Kinnitati, et Saksa ratsa-vägi tuleb siia 2. detsembril, siis 4. detsembril, viimaks 8. detsembril. Kõik need täht-ajad on aga mööda läinud. 3. detsembril oli siin maatameeste ja väikemaapidajate ühine koosolek kohtuliikmete ja töörahva nõukogu valimisteks. Rahvast oli kaunis koguke kokku tulnud, hoolimata sellest, et seniste vallaisade poolt olid kõik sellised vastutöötamise abinõud tarvitusele võetud, nagu laim, kahtlustused, hirmujutud jne.»⁹⁴

Tartumaa Töörahva Nõukogu koosolekul 14. jaanuaril 1918 valiti Vana-Kuuste Töörahva Nõukogu liige Liisa Heilsen Eesti Töörahva ja Sõjaväelaste Nõukogu liikmeks.⁹⁵

Kastre-Võnnus valiti töörahva nõukogu detsembrikuu lõpul. Hääli anti ära 376 (mitte 32, nagu teatas kodanlik «Postimees».)⁹⁶

Pangodi Töörahva Nõukogu valiti 1918. aasta jaanuaris, samuti moodustati Täitevkomitee, kelle esimeheks sai J. Sillmann. 19. veebruaril võttis Täitevkomitee riigi metsa oma valve alla, tagandas senise metsaüleva ja tema abi, kes ei tahtnud täita nõukogude võimu korraldusi, ning määras ajutiselt uueks metsaülevaks metsavahi Peeter Luiga. Nõukogu esitas soovivalduse, et metsavahtidele määratud riiklik palk välja makstaks valla Töörahva Nõukogu kaudu.⁹⁷

Saare ja Palupera vallas olid töörahva nõukogusse pääsenud hallparunite ja mõisnike käsilased, kes püüdsid seal etendada juhtivat osa. Tartumaa Töörahva Nõukogu tühistas oma 14. detsembri koosolekul Saare valla saadiku Jakobsoni volitused, kes oli oma vallas mõisate ülevõtmise vastu töötanud. Häälõigis võeti ära Palupera saadikult Pedajalt, keda tunti kui mõisahärra kintsukaapijat.⁹⁸

Keeni ja Meeri vallas arenes nõukogude võimu kehtestamine ilma suurema vastupanuta.

Meeri Töörahva Nõukogu (esimees Jaan Martin) oli 9-liikmeline. Ta tegeles mõi-

⁹¹ Sealsamas, l. 1 ja 1 p.

⁹² Aleksander Jakobson, Vorbuse töörahva ja punakaardi võitlustest. Rmt.: Nõukogude võimu eest, lk. 475.

⁹³ Sealsamas, lk. 476.

⁹⁴ «Tööline» 19. dets. 1917.

⁹⁵ Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis, lk. 606.

⁹⁶ «Eesti Teataja» 8. jaan. 1918.

⁹⁷ ORRKA, f. R-1298, nim. 1, s.-ü. 64, l. 1.

⁹⁸ «Edasi» 19. dets. 1917; «Maatamees» 23. dets. 1917.

sate ülevõtmisega ja rahvahariduse küsimustega. Lähtudes Eesti Tööraha Koolivalitsuse 9. jaanuari 1918. aasta määrusest, otsustas Nõukogu oma 25. jaanuari koosolekul ühel häälel kõigis Meeri valla koolides usuõpetuse ära jätta ja vabanenud tunnid kasutada loodusloo õpetamiseks.⁹⁹

Samuti toimiti usuõpetusega Keenis, kus vabanenud tunnid kasutati loodusloo, ajaloo ja laulmise õpetamiseks. Jaanuaris ja veebruaris korraldati selle küsimuse selgitamiseks valla koolides mitmed lastevanemate ja õpetajate koosolekud.¹⁰⁰

Laius-Tähkvere Tööraha Nõukogu valiti novembri lõpul. 13. jaanuaril 1918 moodustati Täitevkomitee, kelle esimeheks sai August Kals. Hiljem organiseeriti Nõukogu maa- ja metsakorralduse, tootlus-, omakaitse, tervishoiu ja hoolekande, haridus- ja arvustikuosakond.

Revolutsioonilise kohtu loomiseks vallas moodustas Nõukogu 6-liikmelise komisjoni, kellele tehti ülesandeks kohtu valimiseks 18. jaanuaril tööraha koosolek kokku kutsuda.

Endine miilits tunnistati laialisaadetuks ja otsustati talt relvad ära võtta. Peeti tarvilikuks, et kõik Nõukogu liikmed punakaarti astuksid. Vallavalitsus otsustati üle võtta 17. jaanuaril.¹⁰¹

23. jaanuaril ilmus valla tööraha koosolekule, mida juhatas Täitevkomitee esimees A. Kals, Tähkvere ministeeriumikooli lastevanemate saatkond, kes nõudis, et usuõpetus jäetaks kooli õppekavasse mittesundusliku ainaena. Nõukogu asus üksmeelselt seisukohale, et usuõpetus tuleb kooli õppekavast siiski välja jätta, kuid lubas teda õpetada mittesundusliku ainaena väljaspool õppekava neile lastele, kelle vanemad seda soovivad.¹⁰² Tartumaa Täitevkomitee aga ei tunnustanud seda kompromissotsust ja nõudis, et usuõpetuse õpetamine tuleb lõpetada.¹⁰³

Käsitledes poliitilist olukorda Laius-Tähkvere vallas, märkis A. Kals Eestimaa maata-meeste konverentsil, et paljud valla Tööraha Nõukogu liikmed on klassivaenlase poolt ära hirmutatud ega julge isegi koosolekutest osa võtta. Nõukogu esimesele koosolekule näiteks ilmunud ainult üks liige. Tootlusala olevat korraldamata ja vilets. Salaviinaajamine õitsevat ning Kalsi arvates tulevat iga kümne pere kohta vähemalt üheksa puskarivabrikut. Peremehed müüvat vilja, ilma et nad muret tunneksid, kellele või mis otsustarjeks see läheb. Suuri mõisaid ei olevat, kuid ka väikeste ülevõtmiseks ei jätkuvat jõudu. «Nii ei suuda Tähkvere mehed oma jõuga midagi ära teha, vaid tarvitavad välisabi,» resümeeris valla esindaja.¹⁰⁴

Nõukogudevaenulikkude tegevust püüdsid selles vallas arendada eriti tööerakondlased G. Peterson, J. Kask ja Jürgenson, kes korraldasid peremeeste ja muu jõukama rahva koosolekuid, kutsusid valda kodanlikult meelestatud rahvuslikke väeosi ning laimasid punakaarti ja nõukogude maadekreeti.¹⁰⁵

Vesneris korraldati tööraha nõukogu valimised 21. jaanuaril. Koosolekule saabus ka maakonna Täitevkomitee liige H. Suuder, kes andis ülevaate poliitilisest olukorrast. Pikemaid vaidlusi tekitas see, keda lugeda väikemaapidajateks. Lõpuks otsustati hääleõigus anda neile, kel on vähem kui 30 vakamaad põldu. Kõik kohalolevad taluperemehed tahtsid end 30-vakamaameestena üles anda, kui aga H. Suuder tähendas, et neid, kes annavad valeandmeid, karistatakse valjult, lasksid nad oma nimed maha tõmmata. Hääleõigusest jäeti ilma ka peremeeste pojad ja tütreid.¹⁰⁶

17. detsembril valiti valla tööraha nõukogu Rasinal ja Tõllistes, 19. detsembril Roelas.¹⁰⁷

Lohusuu vallas organiseerisid edukalt nõukogude võimu kehtestamist kehvtalu-

⁹⁹ ORRKA, f. R-1298, nim. 1, s.-ü. 39, l. 5.

¹⁰⁰ Sealsamas, l. 8.

¹⁰¹ ORRKA, f. R-1358, nim. 1., s.-ü. 2, l. 6.

¹⁰² Sealsamas, l. 5.

¹⁰³ ORRKA, f. R-1298, nim. 1., s.-ü. 39, l. 12.

¹⁰⁴ Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis, lk. 489.

¹⁰⁵ ORRKA, f. R-1358, nim. 1., s.-ü. 1, l. 63—68.

¹⁰⁶ «Eesti Teataja» 26. jaan. 1918.

¹⁰⁷ ORRKA, f. R-1415, nim. 1., s.-ü. 4, l. 118, 119, 126, 127.

pojad Jaan Mikko ja A. Kull. Viimane valiti 14. detsembril Tartumaa Töörahva Nõukogu Täitevkomitee liikmeks.¹⁰⁸

Ropka vallas korraldas vallavanem Pausk töörahva nõukogu valimised 26. novembril. Samal koosolekul valiti ka saadik Eestimaa maatameeste konverentsile, mille algus oli määratud 3. detsembrile.¹⁰⁹

Sangaste valla töörahva saadik T. Vaher teatas Eestimaa maatameeste konverentsil, et neil on Töörahva Nõukogu juba valitud. Sellesse aga oli sattunud ka kolm peremeest, kes ebateadlikumaid maatamehi desorienteerisid, väites, et parunite käest ei tohtivat mõisaid enne ära võtta, kui Asutav Kogu seda lubab. Töörahva Nõukogu revolutsiooniline liikmeskond nõudis ümbervalimisi, millest ainult maatamehed ja väikemaapidajad osa võtaksid, mitte aga ka peremehed nagu eelmistel valimistel. Saadik kinnitas, et pärast tema tagasijõudmist korraldatakse uued valimised.¹¹⁰

Ka Sootaga vallas oli Töörahva Nõukogu valitud detsembri alguseks. Hallparunid panid siingi rahvavõimule igati vastu, kuid nende vastupanu murti.¹¹¹

Uderna vallas mõõdusid töörahva nõukogu valimised normaalselt. Kui aga Nõukogu tahtis Kerenski-aegse vallavalitsuse käest asjaajamist üle võtta, põikles viimane mitmesuguste ettekäänetega sellest kõrvale. Lõpuks oli Töörahva Nõukogu sunnitud endale soldateid abiks kutsuma. Vallavalitsus võeti üle alles 23. jaanuaril.

Bolševikel oli Udernas suur poolehoid. Nende nimekirj nr. 2 sai Eesti Asutava Kogu valimistel 1918. aasta jaanuaris 442, kõik teised parteid ühtekokku aga vaid 414 häält. «Sellest on näha,» kirjutab «Maatamees», «et vallaelanike enamus Udernas Nõukogude valitsuse poole hoiab ja endid Eesti Kaledinite ja Kornilovite, s. o. Tõnissonide ja Vilm-side, ega ka ebasotsialistide läbi ninapidi vedada ei lase.»¹¹²

Käo asunduse (Konguta vald) maataelanike nõudmisel andis Eesti Töörahva ja Sõjaväelaste Nõukogu Täitevkomitee korralduse sealne töörahva nõukogu ümber valida.¹¹³

Vastse-Otepää Töörahva Nõukogu valiti 6. detsembril. Samal päeval moodustati Täitevkomitee, kuhu kuulusid R. Sild, A. Uibo ja Päll. Vana vallavalitsus keeldus asjaajamise üleandmisest ega tahtnud Täitevkomiteed üldse tunnustada. Tartumaa Nõukogu poolt saadetud soldatite abi kasutades laskis Täitevkomitee liige Roland Sild kontr-revolutsioonilise tegevuse pärast arreteerida vallakirjutaja Karl Eisenschmidt ja kolm eraisikut ning andis nende süüteo Tallinna Revolutsioonilise Tribunali arutada.¹¹⁴

Kaebuses väidetakse, et jättes tähele panemata maakonna Täitevkomitee eeskirjad ja valla Töörahva Nõukogu hoiatused, septses kontr-revolutsionääride peamees R. Eisenschmidt koos teiste vallavalitsuse liikmetega vandenõu töörahva võimu vastu ega andnud vallavalitsust üle. Vallavalitsuse liikmed, öeldakse kaebuses, pidasid koos kodanlike tege-lastega ja salaviinapõletajatega vallamajas öösiti nõu valla Töörahva Nõukogu kukuta-miseks, koostasid valeprotokolle, asutasid salaja oma «tribunali» ja kutsusid valla-valitsuse kutsetähtedega ausaid inimesi selle «kohtu» ette. Valla Töörahva Nõukogu kaitseks anti viis soldatit. K. Eisenschmidtil aga õnnestus kavalust kasutades valda kutsuda Võrumaal Kooraste mõisas paikneva korniilovlikult meelestatud ratsaväelaste salga, kes hakkas takistama valla Töörahva Nõukogu tegevust. Nende vastu ei piisanud Töörahva Nõukogu kaitsesalgast.¹¹⁵

Revolutsioonilise Tribunali uurimiskomisjonis vaidles August Ilves kui üks arreteeri-tuist R. Silla avalduse vastu, kuna see moonutavat tegelikku olukorda. Ilves ei saavat Täitevkomiteed sellepärast tunnustada, et selle liige Päll olevat endine urjadnik. Edasi väitis A. Ilves, et sellega ei olevat rahul olnud ka teised vallaelanikud. Viimased esita-nud vastava kaebuse Tartu Täitevkomiteele, kes määranud uued valimised 31. detsemb-

¹⁰⁸ Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis, lk. 518—521 ja 606; «Edasi» 20. dets. 1917.

¹⁰⁹ ORRKA, f. R-1415, nim. 1., s.-ü. 4, l. 121.

¹¹⁰ Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis, lk. 485.

¹¹¹ Sealsamas, lk. 486.

¹¹² «Maatamees» 31. jaan. 1918.

¹¹³ «Eesti Teataja» 18. jaan. 1918.

¹¹⁴ ORRKA, f. R-1218, nim. 2, s.-ü. 7, l. 271.

¹¹⁵ Sealsamas, l. 272.

riks. Sel päeval tulnudki kokku 200 inimest, kes 170 häälega valinud uue 10-liikmelise töörahva nõukogu.

Pärast valimisi tekkinud, nagu väitis A. Ilves, lõhe vana täitevkomitee ja tema poolehoidjate ning uue täitevkomitee vahel, kuna vana komitee liikmed ei tahtnud uuele alistuda. Nende tüli lahendamiseks saadetud Tartumaa Täitevkomiteest kohale kaks volinikku.

9. jaanuaril 1918 olnud uus rahvakoosolek. Sel päeval tulnud vana täitevkomitee liikmed eesotsas Roland Sillaga soldatite saatel vallamajja ja tahtnud ära võtta valla raamatud ning arreteerida vallakirjutajat K. Eisenschmidt ja uut täitevkomitee esimeest Uibot. Seda aga ei olevat Tartumaa Täitevkomitee volinikud lubanud. Hiljem läinud R. Sillal korda neid arreteerida.

1. veebruaril olevat selle tüli lahendamiseks jälle rahvakoosolek kokku kutsutud. Koosolek, mida juhatanud Tartumaa Täitevkomitee volinik J. Kippasto, ei olevat arreteeritud süüdlasteks tunnistanud.¹¹⁶

Revolutsioonilise Tribunali uurimiskomisjon vabastas arreteeritud kautsjoni vastu ja lõpetas 18. veebruaril selle asja süütõendite puudumisel.¹¹⁷

Kuna saksa imperialistid mõni päev hiljem Eesti okupeerisid, jäigi kahe täitevkomitee vaheline tüli lõplikult lahendamata.

Tähtveres valiti töörahva nõukogu ja täitevkomitee detsembri keskpaiku, kusjuures viimase esimeheks sai Laanemann.

See vald sai üle maa tuntuks, sest siin toimus parun von Bockile kuuluvas Kulli talus balti saksa parunite ja eesti mustasajalise kodanluse suurem veretöö. Eesti maataimestest ja kehvtalupoegadest, kes seda nõukogudevastast koosolekut läksid laiali ajama, tapeti 7 ja haavati 10 meest. Veretöö toimus ööl vastu 15. veebruari 1918, s. o. ajal, mil levisid kuuldused saksa imperialistide peatsest kallaletungist. Teisteski Tartumaa valdades organiseerisid eesti kodanlased ja saksa parunid salajasi vastupanupunkte ja relvaladusid.¹¹⁸

Nõukogude võim kehtestati ka Kudina, Saare, Vara ja teistes Tartumaa valdades, kuid sealsete töörahva nõukogude ja nende täitevkomiteede tegevusest on vähe andmeid. On vaid teada, et Kudinas kuulusid Täitevkomiteesse esimehena Grünvald ja liikmetena Julius Kool ning Johannes Toots.

Viljandimaa valdades

Ka Viljandi maakonna paljudes valdades¹¹⁹ avaldasid kulaklikud elemendid töörahva nõukogude loomisele vastupanu, mille tõttu need said tööle asuda alles üsna hilja — 1918. aasta jaanuaris, isegi veebruaris.

Viljandis, mis oli maakonna keskuseks, kehtestati nõukogude võim juba 28. oktoobril,¹²⁰ kuid kodanlike võimuorganite likvideerimine kestis veel mõnda aega. 4. novembril moodustati Viljandi Sõja-revolutsioonikomitee (esimees V. Lombak), kes kuulutas end ainsaks keskvalitsuse esindajaks ja võimuks Viljandi linnas ja maakonnas. Järgmisel päeval, s. o. 5. novembril, võttis Viljandi Tööliste, Soldatite ja Talupoegade Saadikute

¹¹⁶ Sealsamas, l. 274—275.

¹¹⁷ Sealsamas, l. 277.

¹¹⁸ Aleksander Jakobson, Vorbuse töörahva ja punakaardi võitlusest. Rmt.: Nõukogude võimu eest, lk. 477—478.

¹¹⁹ Viljandi maakonna moodustasid sel ajal Adavere, Aidu, Heimtali, Helme, Holstre, Hummuli, Imavere, Jõgeveste, Kaarli, Kabala, Koorküla, Kurista, Kõo, Kärstna, Leebiku, Loodi, Lustivere, Lõve, Olustvere, Pajusi, Patküla, Puiatu, Päre, Pärsti, Riidaja, Rutikvere, Soosaare, Suure-Kõpu, Sürgavere, Taagepera, Taevere, Tarvastu, Tuhalaane, Tänasilma, Uue-Põltsamaa, Uue-Suislepa, Uue-Võidu (Karula), Uusna, Vana-Põltsamaa, Vana-Suislepa, Vana-Võidu, Vastemõisa, Viiratsi, Viljandi, Võisiku ja Oisu vald.

¹²⁰ «Eesti Sõjamees» 2. nov. 1917.

Nõukogu vastu resolutsiooni, mis tunnistas Nõukogude valitsuse ainsaks keskvoimuks. Täitevkomitee esimeheks valiti Ella Pöögelmann.¹²¹

Rõõbiti sellega toimus nõukogude võimu kehtestamine ka valdades. Kuid Ajutise Valitsuse maakonnakomissari ametikoht komissar G. Taltsiga eesotsas püsis kuni 2. jaanuarini 1918. Samuti ei suutnud nõukogude võimu organid pikemat aega likvideerida maakonnaavalitsust (esimees L. Sepp), kes ässitas vallavalitsusi nõukogude võimu vastu. 20. detsembriks jõudsid Viljandi bolševikud organiseerimistöoga nii kaugele, et kutsusid kokku Viljandimaa Tööraha Nõukogu koosoleku (maakonna nõukogude kongressi), kust võtsid osa esindajad enamikust valdadest.¹²²

Kuidas ajutiselt püsima jäänud Viljandi maakonnaavalitsus valdadele nõukogudevastaseid korraldusi jagas, näitavad sündmused Aidus.

Aidus valiti tööraha nõukogu 10. detsembril,¹²³ kuid vallavalitsus ei tunnustanud nõukogude võimu ega tahtnud oma asjaajamist Tööraha Nõukogule üle anda. Hallparunite silmapaistvamaks käsilaseks oli vallakirjutaja ja toitluskomitee esimees A. Suurkask, kes muu seas maakonnaavalitsusele saatis järgmise järelepärimise.

«V. a. Viljandi maakonnaavalitsuse esimees L. Sepp!

Täna sain Aidu valla tööraha nõukogu liikmelt Jaan Timsonilt järgmise sisuga kirja: «Seltsimees kirjutaja! Palun praegustele vallavalitsuse liikmetele teada anda, et vallavalitsuse koosolek ja asjaajamise üleandmine valla tööraha nõukogule esmaspäev kell 12, s. o. 18. detsembril 1917 aset leiab.»

See tähendab, et valla tööraha nõukogu kavatses vallanõukogu ja vallavalitsust laiali ajada ja võimu oma kätte võtta. Nimetatud ettevõtte on vististi küll ühe liikme, kirjajakirjutaja Timsoni väljamõeldis.... Kui tööraha nõukogu mõtleb ja tahab vallavalitsust ja vallanõukogu laiali ajada, siis on meil kaitset tarvis.

Kui niisugune ülevõtmine tuleb, siis palume meilt teadaantud tähtsusega abi vägivald vastu saata.

Ehk annate suusõnal vallavanem Ulkale pikemat juhatust.

Kasakad ei ole meile veel jõudnud, tulevad 16. detsembril. Üks kasakate ohvitser ja paar alamväelast on Aidu valla piiri lähedal Holstre Varese talus. Need käisid Aidu vallamajas ja nende kõnest paistis, et nad on enamlaste vastased.

14. detsembril

A. Suurkask.»¹²⁴

Viljandi maavalitsuse vastus 15. detsembrist kõlas järgmiselt.

«Valla maatameeste nõukogud on Lenini dekreedid ja Tallinna Revolutsioonikomitee komissari käsu põhjal valitud rahva kätte tulevate maade (mõisate jne.) valitsemiseks, s. o. praeguste maakomiteede asemele, kuna ühtegi dekreeti pole olemas, et need nõukogud valla omavalitsuse asemele astuvad. Kui seda nõutakse, siis on see seadusvastane ja ka Lenini valitsuse vastane tegevus. Sellepärast ei ole vallavalitsusel õigust midagi üle anda. Kui see aga sünnib vägivaldaga, s. o. suurema jõuga kui vallavalitsusel käsutada on, siis ei ole praegusel momendil midagi parata, küll peavad aga seadusest üle astujad — ka Lenini seadusest — hiljem omavoli pärast karistatud saama.

Soldateid meie siiski ei arva soovitavaks välja saata, et praegu mitte soovimata teravusega vahejuhtumeid ei tekiks.»¹²⁵

Väljamõeldist, et tööraha nõukogud ei ole võimuorganid, vaid ainult Ajutise Valit-

¹²¹ Vilhelm Lombak, Bolševikud võitluses tööraha võimu eest Viljandis ja Viljandi maakonnas Veebruarirevolutsioonist kuni 1918. a. saksa okupatsioonini. Rmt.: Nõukogude võimu eest, lk. 302.

¹²² Sealsamas, lk. 305—306.

¹²³ Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis, lk. 539.

¹²⁴ ORRKA, f. R-1295, nim. 1, s. ü. 61, l. 3.

¹²⁵ Sealsamas, l. 5.

suse aegsete maakomiteede asendajad, püüdsid levitada ka teiste maakondade kodanlikud tegelased.

Aidu vallas oli bolševikel võrdlemisi suur poolehoid. Venemaa Asutava Kogu valimistel said nad 17 protsenti antud häältest, olles saadud poolthääle poolest esikohal.¹²⁶

Viljandimaa Tööraha Nõukogu 16. veebruari 1918. aasta koosolekul teatas Aidu valla saadik, et vallavalitsus ja toitluskomitee on üle võetud, punakaart tegutseb, vili on arvele võetud ja veskid kontrolli all.¹²⁷

Heimtalisis valiti tööraha nõukogu 7. detsembril ja valla asjaajamine, kassad ning muu varandus võeti üle 2. jaanuaril 1918.¹²⁸ Viljandimaa Tööraha Nõukogu 20. detsembri koosolekul teatas Heimtali valla tööraha esindaja, et punakaarti on end seni üles andnud 20 meest. Mõisate ülevõtmisega oli algust tehtud juba 8. detsembril.¹²⁹

Helme vallas toimusid maatameeste ja väikemaapidajate nõukogu valimised 19. novembril. Vallavalitsus ja toitluskomitee võeti üle. Asutati punakaart.¹³⁰ Ka Helme vallas oli bolševikel suur poolehoid. Venemaa Asutava Kogu valimistel sai nende nimekirja (nr. 2) 279 häält, kõik teised parteid ühtekokku aga ainult 158 häält.¹³¹

Holstre vallas valiti 3. detsembril 9-liikmeline tööraha nõukogu. Täitevkomitee moodustati 5-liikmeline.¹³² Detsembri lõpul võeti üle vallavalitsus ja mõisad ning asutati punakaart.¹³³ Vallavalitsuse ülevõtmine nõudis nii palju aega sellepärast, et osa Tööraha Nõukogu esseeridest liikmeid suhtus temasse leplikult ning lootis temalt vastutulelikkust tööraha nõuetele.¹³⁴

Kuna Holstres tegutsesid mitmed metsaga hangeldajad, kes puude hinna kõrgele kruvisid ning suurt vaheltkasu lõikasid, siis tõusis Tööraha Nõukogu ette probleem, kuidas nende tegevusele piiri panna. Seda küsimust arutas valla tööraha nõukogu oma 7. jaanuari koosolekul ja otsustas ühel häälrel kõigi metsahangeldajate langid ja üles-töötatud puidu arestida ning Nõukogu kontrolli alla võtta.¹³⁵

Kõo vallas toimusid tööraha nõukogu valimised 17. detsembril, kusjuures valimistest osavõtt oli väga loid: valla 3979 elanikust käis hääletamas ainult 65. Vallavalitsus võeti üle ja asutati punakaart.¹³⁶

Koorküla vallas toimusid teistkordsed tööraha nõukogu valimised 14. jaanuaril 1918. Nende korraldajaks oli senine Tööraha Nõukogu, sest eelmistest valimistest 31. detsembril¹³⁷ oli osa võtnud liiga vähe valijaid — kõigest 50 inimest. Samal päeval valiti ka saadik maakonna Tööraha Nõukogusse.¹³⁸

Tööraha Nõukogu valiti 5-liikmeline: esimees, tema abi, kassapidaja ja sekretär, viienda liikme hooleks jäi mõisate ülevõtmise organiseerimine.¹³⁹ Pigem on siin tegevust täitevkomiteega, mitte nõukoguga, ja täitevkomiteeks teda hiljem nimetatigi.

14. jaanuaril 1918 asus Nõukogu rahvamiilitsa (punase kaardiväe) organiseerimisele. Moodustati 25-liikmeline punakaardi salk.¹⁴⁰

Ka Koorküla vallas oli bolševikel suur poolehoid, mida näitab seegi, et Venemaa Asutava Kogu valimistel anti nende nimekirja poolt 194 häält, kõik teised parteid ühtekokku said vaid 118 häält.¹⁴¹

T a a g e p e r a s leidsid tööraha nõukogu valimised aset 10. detsembril. Samal ajal

¹²⁶ «Sakala» 24. nov. 1917.

¹²⁷ «Tööraha Hääl» 18. veebr. 1918.

¹²⁸ ORRKA, f. R-1285, nim. 1, s.-ü. 3, l. 1.

¹²⁹ «Tööraha Hääl» 29. dets. 1917.

¹³⁰ «Tööraha Hääl» 18. veebr. 1918; ORRKA, f. R-1285, nim. 1, s.-ü. 3, l. 2 ja 3.

¹³¹ «Sakala» 24. nov. 1917.

¹³² ORRKA, f. R-1285, nim. 1, s.-ü. 3, l. 65.

¹³³ «Tööraha Hääl» 20. veebr. 1918.

¹³⁴ Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis, lk. 540.

¹³⁵ ORRKA, f. R-1285, nim. 1, s.-ü. 6, l. 11.

¹³⁶ Sealsamas, s.-ü. 3, l. 6.

¹³⁷ Sealsamas, l. 5 ja 8.

¹³⁸ Sealsamas, l. 9.

¹³⁹ ORRKA, f. R-1285, nim. 2, s.-ü. 3, l. 10.

¹⁴⁰ Sealsamas, l. 9.

¹⁴¹ «Sakala» 24. nov. 1917.

moodustati ka täitevkomitee eesotsas J. Neideriga. Kuid külakodanluse ägeda vastuagitatsoonini tõttu ei tulnud vallavalitsuse ülevõtmisest esialgu midagi välja.

Kirjas Viljandimaa Täitevkomiteele teatas Taagepera Täitevkomitee 17. detsembril, et «kõik võim vallas on alles tsaari- ja kerenskiaegsete võimumeeste käes ja asju aetakse niisama nagu Nikolai ajal. Mõisa metsaülem on vallavanemaks, kes rahvast sakslaste tulekuga hirmutab.»¹⁴²

Metsaülem värbas nõukogudevastaste ülesannete täitmiseks härrastemaja ahjukütja, mõisniku sabaraku Juhan Volmeri. Viimane sõitis mõisa hobusega mööda valda ja rääkis, et praegune valitsus ei kestvot kuigi kaua ja sellepärast pidavat kõik hoolt kandma, et nad mõisahärrat ja valitsejat kuidagiviisi ei pahandaks, vaid kõik nende tahtmise järgi teeks. Siis kui sakslane, kes kindlasti tulemas olevat, siia jõuab ja mõisavastased kõik maha notib, olevat neil truu kaitsja, kes ühtegi oma armualuste juuksekarva ei laskvat ära kõrvetada.¹⁴³

Venemaa Asutava Kogu valimistel saavutasid bolševikud Taageperas suure võidu. Nende nimekirja poolt anti 381, kõigile teistele ühtekokku — 138 häält. Häälte arvult järgnes bolševikele reaktsiooniline «demokraatlik blokk» 111 häällega.¹⁴⁴

Uue-Võidu (Karula) vallas toimusid töörahva nõukogu valimised 17. detsembril. Kuna vallas oli töörahvast 1300, oleks nõukogu tulnud valida 7-liikmeline. Kandidaate aga oli üles seatud ainult viis ja keegi enam ei avaldanud soovi kandideerida. Nii valitigi töörahva nõukogu 5-liikmelisena.¹⁴⁵

Hoolimata sellest, et külakodanluse agitatsioon ja ähvardused karistussalkadega paljusid ära hirmutasid, murti kodanluse vastupanu ja vallavalitsus ning mõisad võeti üle.

Kuna Tööräha Nõukogu polnud valitud kehtivate määruste kohaselt, tuli ta Nõukogu enda algatusel ümber valida. Vallavalitsuse otsusega 10. detsembrist loodi uuteks valla töörahva nõukogu valimisteks komisjon eesotsas senise nõukogu esimehe A. Kõressaarega.

Valimised toimusid 17. detsembril.¹⁴⁶ Osavõtt neist oli aga ka seekord väga loid: 762 hääleõiguslikust andsid hääle ära 23. Seegi kord valiti nõukogu 5-liikmeline ning endises koosseisus.¹⁴⁷

Uus Nõukogu moodustas 27. detsembril Eestseisuse (Täitevkomitee), kelle esimeheks sai jälle August Kõressaar, abideks aga Jüri Kõpmann ja Johan Midri. Asjaajamine usaldati senise vallakirjutaja H. Noore hooleks.¹⁴⁸

Uue-Võidu vallas tegutses ka VSĐT(b)P organisatsioon.

Valla Tööräha Nõukogu palus Viljandimaa Tööräha Nõukogu Täitevkomiteed võimalikult rutem teatada, mis alustel tuleb koostada 1918. aasta eelarve. Kas vallamaksu tuleb võtta nii talu- kui ka mõisamaade pealt, ja kui tuleb, siis kas on olemas alused, kui mitme protsendini võib see maks iga hindamisrubla pealt ulatuda. Kas on olemas üldised seadused selle kohta, mitu protsenti võib tööstusettevõtetelt ja kauplustelt maksu võtta või tuleb seda teha kohaliku töörahva nõukogu äranägemise järgi? Kas võib isikumaksu võtta ainult meestelt või ka naistelt ning kas on olemas üldised alused, kui suurtel sissetulekutelt võib maksu võtma hakata ja missuguses suuruses võib maksu määrata, kui kohalik nõukogu seda teeb oma äranägemise järgi?¹⁴⁹

Maksude jaotamiseks ja 1918. aasta eelarve koostamiseks andis Eesti Tööräha ja Sõjaväelaste Nõukogu Täitevkomitee valdadele vajalikud juhtnõõrid.

Vana-Võidu vallas pidid töörahva nõukogu valimised toimuma 15. detsembril, kuid tähtjaks ei esitatud ühtegi kandidaatide nimekirja. Seetõttu lükati valimised edasi

¹⁴² ORRKA, f. R-1285, nim. 1, s.-ü. 3, l. 92.

¹⁴³ Sealsamas.

¹⁴⁴ «Sakala» 22. nov. 1917.

¹⁴⁵ ORRKA, f. R-1285, nim. 2, s.-ü. 3, l. 131.

¹⁴⁶ ORRKA, f. R-1365, nim. 1, s.-ü. 1, l. 26.

¹⁴⁷ Sealsamas, l. 29.

¹⁴⁸ Sealsamas, l. 30.

¹⁴⁹ ORRKA, f. R-1285, nim. 1, s.-ü. 18, l. 41 ja 41 p.

14. jaanuarile, mil nad toimusidki. Valla Tööraha Nõukogusse valiti viis liiget ja üks liige Viljandimaa Tööraha Nõukogusse.¹⁵⁰

Selles vallas olid kodanlikud ja väikekodanlikud parteid tugevamad kui paljudes teistes Viljandimaa valdades. Venemaa Asutava Kogu valimistel oli saadud hääle järgi esikohal Tõnisson-Pätsi «demokraatlik blokk» (114 h.), teisel tööerakondlased (86 h.) ja alles kolmandal bolševikud (73 h.).¹⁵¹

Kodanlus tõrkus siin enam kui kuu aega võimu üle andmast. Kuid 1918. aasta veebruari keskpaiku oli vana vallavalitsus ja toituskomitee üle võetud ning organiseeriti parajasti punakaarti.¹⁵²

Sürgaveres oli tööliste ja soldatite saadikute nõukogu tekkinud juba enne Oktoobrirevolutsiooni, kuid valla tööraha nõukogu valimiste ettevalmistamisel ta aktiivsust ei avaldanud. Valla tööraha nõukogu valiti alles 31. detsembril. Seejärel võeti üle vallavalitsus ja asutati punakaart.¹⁵³

Tarvastu vallas olid tööraha nõukogu valimised 17. detsembril. Nõukogu valiti 20-liikmeline. Vallavalitsuse ülevõtmine toimus 3. jaanuaril.¹⁵⁴ Venemaa Asutava Kogu valimistel said bolševikud Tarvastus 43 protsenti häältest, mis näitab, et neil oli töötavates hulkades suur poolehoid.¹⁵⁵

Tööraha nõukogu valimiste päeval pidasid pastorid piiblipüha. Nad hirmutasid rahvast, et kasakad on valimistest osavõtjate karistamiseks välja saadetud. Kuid rahvas läks siiski valima. Organiseeriti ka punakaart, millesse astus 40 meest.¹⁵⁶ Mõisaomanik ja tema sabarakud tahtsid mõisa ülevõtmist takistada, kuid punakaartlased ajasid nende katse nurja.

Tarvastu vallas oli karta kulakute relvastatud vastupanu, punakaardi salgal aga relvi ei olnud. Sellepärast pöördus Täitevkomitee esimees A. Sarv Viljandimaa Täitevkomitee poole, et vallale antaks punakaardi varustamiseks 50 püssi koos laskemoonaga ja 10 revolvril.¹⁵⁷

Tänassilma vallas valiti tööraha nõukogu 5. jaanuaril 1918.

Uusnal moodustati 5-liikmeline tööraha nõukogu 17. detsembril. Valla Täitevkomitee teatas maakonna Nõukogule, et vallavalitsuse ülevõtmine toimub 5. jaanuaril ja palus selleks ajaks kohale saata relvastatud korrapidajad, kartes, et kulakud üritavad vastuaktsiooni. Mõisas seati esialgu sisse kontroll ja hiljem võeti üle rahva kätte.¹⁵⁸

Kui Täitevkomitee tahtis valla toituskomitee asjaajamist kontrollida, teatas toituskomitee esimees, et tema praegust võimu maksvaks ei tunnista. Tööraha Nõukogu pöördus seejärel Viljandi Sõja-revolutsioonikomitee poole, informeeris teda olukorrast ja küsis nõu, mida ette võtta.¹⁵⁹ Talle vastati, et toituskomitee tuleb tööraha kätte üle võtta. Nii tehtigi.¹⁶⁰

Viiratsi vallas valiti 14. jaanuaril 1918 kõigi valimismääruste kohaselt 5-liikmeline valla maatameeste komitee, kelle koosseisu kuulusid kolm põllutöölisi, üks käsitöölise ja üks sõjaväelane. Hiljem nimetati see komitee ümber nõukoguks.¹⁶¹

Tõrva Tööliste ja Soldatite Saadikute Nõukogul, kes valiti 17. detsembril, tuli ägedat võitlust pidada vallast toiduaineid väljavedavate spekulantide vastu. Nõukogude võimud võtsid säärased isikud kinni, rekvireerisid neilt toiduained ja müüsid rahvale edasi kindlaksmääratud hindadega. Saadud raha aga anti neile, kellelt toiduained rekvireeriti. Viimased polnud sellega muidugi nõus ning nimetasid niisugust talitusviisi rüüstamisena.

¹⁵⁰ ORRKA, f. R-1285, nim. 2, s.-ü. 3, l. 145.

¹⁵¹ «Sakala» 24. nov. 1917.

¹⁵² Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis, lk. 692.

¹⁵³ ORRKA, f. R-1285, nim. 2, s.-ü. 3, l. 95.

¹⁵⁴ Sealsamas, l. 97.

¹⁵⁵ «Sakala» 24. nov. 1917.

¹⁵⁶ «Eesti Teataja» 5. jaan. 1918.

¹⁵⁷ «Tööraha Häälel» 18. veebr. 1917; ORRKA, f. R-1285, nim. 1, s.-ü. 3, l. 95.

¹⁵⁸ ORRKA, f. R-1285, nim. 2, s.-ü. 3, l. 102 ja 103; «Tööraha Häälel» 29. det. 1917.

¹⁵⁹ ORRKA, f. R-1285, nim. 1, s.-ü. 4, l. 55.

¹⁶⁰ «Tööraha Häälel» 18. veebr. 1918.

¹⁶¹ ORRKA, f. R-1285, nim. 2, s.-ü. 3, l. 105.

tamiseks ja röövimiseks. «Nemad nimetavad seda rüüstamiseks,» kirjutas Tõrva Täitevkomitee esimees V. Rätsep Viljandimaa Täitevkomiteele, «kui me riigi seaduse järgi teeme ja need isikud kinni võtame, kes toiduaineid välja veavad. Ometigi oleme meie need toiduained kindlaksmääratud hindadega rahvale välja müünud ja omanikele raha välja maksnud.» Tõrva ning selle ümbruse spekulantidel ja kodanlikel elementidel läks korda üht kasakate üksust enda poole meelitada, kes siis, nagu V. Rätsep kirjutab, hakkasid rikaste isikute näpunäidete järgi nõukogude aktiviste arreteerima. Tõrva Nõukogu astus samme selle väeosa ärasaatmiseks.¹⁶²

Oisu Tõõrahva Nõukogu kinnitas 20. jaanuaril punakaartlaste nimekirja, kus oli 11 inimest. Valla ja mõisa asjaajamise eest otsustati tasu maksta.¹⁶³ Raskeks küsimuseks oli valla 1918. aasta eelarvele katte leidmine, mida arutati Tõõrahva Nõukogu koosolekul 25. jaanuaril. Kohustati kõiki valla piirides elavaid meesisikuid, kes on 18 aastat vanaks saanud, vallamaksu maksuma. Maksu alt jäeti välja sõjaväelased, kooliõpilased, töövõimetud, kellele mingisugust varandust ja sissetulekut ei olnud või kelle sissetulekud olid nii väikesed, et need ei ületanud ülalpidamiskulusid. Isikliku vallamaksu alla otsustati arvata ka need, kes olid küll alla 18 aasta vanad, kuid kel on oma varandusest iseseisev sissetulek, mis ülalpidamismäära ületab.¹⁶⁴

Oisu Tõõrahva Nõukogu oli 8- ja Täitevkomitee 3-liikmeline. Valimistest osavõtt oli olnud elav. Mõis võeti üle juba detsembri lõpul.¹⁶⁵

Taevere vallas tegeles Tõõrahva Nõukogu, kelle valimised olid toimunud 10. detsembril,¹⁶⁶ leninliku maadekreedi elluviimisega. Vana vallavalitsus aga ajas asju endiselt edasi ja püüdis Tõõrahva Nõukogule jätta ainult niisugused küsimused, millega ta ise ei tahtnud tegemist teha, nagu näiteks mõisate ülevõtmine. 4. jaanuaril 1918 saatis Tõõrahva Nõukogu esimees D. Tamman maakonna Täitevkomiteele kirja, milles öeldakse, et mõisad on varsti kõik üle võetud ja siis on võimalus end täiesti loovale tööle pühendada. Edasi öeldakse kirjas: «Siiski jääb veel üks tähtis asi teha ja see on kohalik vallavalitsus üle võtta, kus praegu täielik tagurlus valitseb. Palume selle kohta mõnda näpunäidet. Soovitav oleks, kui ka juba asutatud punase kaardiväe varustamiseks ligemal ajal tarvilik arv püsse saadetakse.»¹⁶⁷

Veebruari keskpaiku olid, nagu valla esindaja aruandest Viljandimaa Tõõrahva Nõukogu koosolekul nähtub, vallavalitsus ja tootluskomitee ning kolm mõisat üle võetud ja veskid kontrolli alla pandud.¹⁶⁸

Võisiku vallas valiti 16. detsembril 13-liikmeline tõõrahva nõukogu ja 19. detsembril 7-liikmeline täitevkomitee. Vallavalitsus võeti üle, samuti tootluskomitee ja mõis. Valla militatsioonäär tagandati ametist, loodi punakaart.¹⁶⁹

Uue-Põltsamaa valla tõõrahva aktiivile tulid abiks Tartumaa Täitevkomitee liikmed bolševikud Johannes Pillau ja Karl Riipus. Nad võtsid osa ka valla maatameeste ja väikemaapidajate nõukogu valimistest, mis toimusid 19. detsembril. Vallast ja mõisast oli kokku tulnud 122 valijat. Kuna vallavalitsuse poolt määratud valimiskomisjoni liikmed ei olnud kohale ilmunud, siis kavatsesid vallaisad valimisi edasi lükata, kuid Riipus ja Pillau panid ette see koosoleku otsustada jätta. Koosolek aga otsustas valimised ära pidada. Koostati kandidaatide nimekiri, valimisedelid jagati välja ja valimised toimusidki.¹⁷⁰

Pärast valla asjaajamise ülevõtmist loodi punakaart ja valiti uus tootluskomitee koosseis.¹⁷¹

Soosaare vallavalitsus püüdis tõõrahva nõukogu valimisi kõigiti saboteerida.

¹⁶² ORRKA, f. R-1285, nim. 1, s.-ü. 4, l. 47.

¹⁶³ ORRKA, f. R-1285, nim. 2, s.-ü. 26, l. 2.

¹⁶⁴ ORRKA, f. R-1285, nim. 1, s.-ü. 26, l. 25.

¹⁶⁵ «Tõõrahva Häälel» 29. detsembril 1917.

¹⁶⁶ ORRKA, f. R-1285, nim. 2, s.-ü. 3, l. 96.

¹⁶⁷ ORRKA, f. R-1285, nim. 1, s.-ü. 13, l. 1 ja 2.

¹⁶⁸ «Tõõrahva Häälel» 18. veebruaril 1918.

¹⁶⁹ «Eesti Teataja» 5. jaan. 1918; ORRKA, f. R-1285, nim. 2, s.-ü. 3, l. 157.

¹⁷⁰ ORRKA, f. R-1285, nim. 2, s.-ü. 11, l. 40.

¹⁷¹ «Tõõrahva Häälel» 18. veebruaril 1918.

Valimised olid ette nähtud 17. detsembril, kuid jäid ära, sest endine vallanõukogu oli otsustanud valimisi mitte enne korraldada, kui Eesti Asutav Kogu maaküsimuse ära otsustab.

Kohalikud maatamehed ei olnud sellise venitamisega nõus. Nad astusid kontakti Tartumaa Nõukoguga, kust 24. detsembril tulid Soosaare valda kaheksa Nõukogu liiget, ja nõudsid valimisi. Vallavalitsus ei julgenud seekord vastu panna ja oli sunnitud valimised 27. detsembriks välja kuulutama.¹⁷² Kohalikkude töörahva nõukogusse valiti 5 liiget, üks saadik maakonna Nõukogusse.¹⁷³

Hiljem aga väitis vallavalitsus, et valimised olevat läbi viidud suure kiirustamisega, valimismäärusi rikkudes, ja seetõttu ei olevat nad seaduspärased. Nii saavutati ta, et osa nõukogu liikmeid astus tagasi.

Uued valimised toimusid 18. jaanuaril ning neist võeti osa elavalt. Töörahva nõukogu valiti 7-liikmeline. Ka seekord juhatasid töörahva koosolekut ja valimisi Tartumaa Täitevkomitee liikmed eesotsas K. Riipusega.¹⁷⁴

Järgnevatel nädalatel likvideeriti kodanlikud võimuorganid vallas täielikult.¹⁷⁵

Riidadajas peeti maatameeste ja väikemaapidajate koosolek töörahva nõukogu valimiskomisjoni moodustamiseks ära 29. novembril. Valimised ise toimusid 3. detsembril. Kümme päeva hiljem toimunud rahvakoosolekul tõsteti üles küsimus, kas rahvas on valitud nõukoguga rahul, sest valimistest oli osa võtnud ainult 48 valijat. Ka Töörahva Nõukogu ise oli ümbervalimisega nõus. Uued valimised otsustati korraldada 27. detsembril. Ka see rahvakoosolek ei olnud arvukas — kokku tuli 97 inimest. Valimiskomisjon ootas selleks ettenähtud ruumides ja lõpetas lõuna paiku oma tegevuse, sest rohkem valijaid ei saanud. Nii jäi ametisse senine Töörahva Nõukogu.¹⁷⁶

Riidadaja valla väikemaapidajate hulgas omas poolehoidu väikekodanlik Tööerakond ning see nõrgendas ka valla Töörahva Nõukogu tegevust. Kuid hoolimata sellest olid veebruari kesepaiku kodanlikud asutused vallas likvideeritud ja mõisad rahva kätte võetud.¹⁷⁷

Pajusi vallavanem teatas jaanuari algul Viljandimaa Täitevkomiteele, et vallas on juba mõni aeg tagasi 5-liikmeline Töörahva Nõukogu valitud, kuid 27. detsembril valiti ta 12-liikmeliseks ümber. Vallavalitsuse kassa ja asjaajamise võttis Töörahva Nõukogu üle 4. jaanuaril 1918.¹⁷⁸

Loodi vallas ilmus 17. detsembriks väljakuulutatud valimiskoosolekule rahvast väga vähe, mille tõttu 14. jaanuaril uued valimised korraldati. 16. jaanuaril 1918 moodustati Töörahva Nõukogu Täitevkomitee ja osakonnad. Seejärel likvideeriti kodanluse võimuorganid.¹⁷⁹

Nagu Loodis, nii tegid hallparunid ka Lustiveres nõukogude võimule ägedat vastuagitatsiooni ja hirmutasid rahvast saksa okupantide tulekuga. Selle tõttu tuli ka siin töörahva nõukogu valimisi kaks korda korraldada. Mõlemas vallas, nii Loodis kui ka Lustiveres, organiseeriti punakaart.¹⁸⁰

Päri töörahva nõukogu valimine pidi toimuma 17. detsembril, kuid jäi ära. 2. jaanuaril 1918 teatas vallavanem Viljandimaa Täitevkomiteele: «Vallavalitsus käsutas töörahva küll kokku ja sellel koosolekul tunnistati nimetatud nõukogu valimine tarvilikuks, kuid et rahvas enne kui valimistele sai asuda, peale nelja-viie inimese laiali läks, jäi seekord nõukogu asutamata.»¹⁸¹

Nagu hiljem selgus, olid vallavanem J. Ratas ja teised vana vallanõukogu tagurlikud liikmed rahvast hirmutanud.

¹⁷² ORRKA, f. R-1285, nim. 2, s.-ü. 3, l. 54.

¹⁷³ Sealsamas, l. 56.

¹⁷⁴ Sealsamas, l. 89.

¹⁷⁵ «Töörahva Hääl» 18. veebr. 1918.

¹⁷⁶ ORRKA, f. R-1285, nim. 2, s.-ü. 3, l. 50.

¹⁷⁷ «Töörahva Hääl» 20. veebr. 1918.

¹⁷⁸ ORRKA, f. R-1285, nim. 2, s.-ü. 11, l. 33.

¹⁷⁹ ORRKA, f. R-1285, nim. 1, s.-ü. 3, l. 67.

¹⁸⁰ ORRKA, f. R-1285, nim. 2, s.-ü. 11, l. 28 ja 29.

¹⁸¹ ORRKA, f. R-1285, nim. 1, s.-ü. 2, l. 47.

Valla maatameeste ja väikemaapidajate koosolekul, mis toimus 7. jaanuaril, märkis maatamees Jaan Loot, et praegune vallanõukogu koosneb kontrrevolutsionääridest, kes püüavad takistada töörahva tegevust, kollitada sakslaste siiatuleku ja võllapuudega. Sõna võttis ka Viljandimaa Täitevkomitee liige Puis, kes pikemalt peatus maaküsimuse juures. Pärast seda valiti töörahva nõukogu ja moodustati täitevkomitee.¹⁸²

Vana vallanõukogu otsustas vallavalitsuse ja tema varandused Päri Töörahva Nõukogule 18. jaanuaril üle anda. See toimuski. Koostati varanduse nimekiri, loeti üle kassa ja kontrolliti aruanded. Seejärel kirjutati alla üleandmise aktile: üleandjatena — vallavanem Jaan Ratas, abi Johan Ruubel, vastuvõtjatena Täitevkomitee esimees Andres Adolf, liikmed T. Mitt, J. Oksa ja J. Loot.¹⁸³

23. jaanuaril jaotati valla Täitevkomitee liikmete vahel ametid. Esimeheks sai Andres Adolf, sekretäriks — endine vallakirjutaja Hans Takk, liikmeteks jäid Jaan Loot ja Tõnis Mitt.¹⁸⁴ A. Adolf oli ühtlasi Töörahva-Nõukogu põllumajanduse, metsanduse ja töitlusosakonna, J. Loot — administratiiv-, rahandus- ja kaubandusosakonna, T. Mitt — rahvahariduse, töökaitse, hoolekande ja tervishoiu osakonna juhatajaks.¹⁸⁵

Ka Päri vallas määrati vallamaksud sissetulekute järgi. Kulakutele, kelle eesotsas seisis endine vallavanem J. Ratas, see muidugi ei meeldinud. Jaanuari aigul asuti Päris punakaardi (rahvamiilitsa) organiseerimisele. Punakaartlaste üheks ülesandeks oli ka kulakute poolt peidetud vilja ülesotsimine ja võitlus salaviinapõletajate vastu. Avastatud vili võeti Täitevkomitees arvele, viinaajamise seadmed aga konfiskeeriti või hävitati.¹⁸⁶

Vardi vallas, mis oli eesti kulakute silmapaistvaks pesapaigaks, oli Töörahva Nõukogu küll olemas, kuid tal ei lastud tööd teha.

Et takistada 27. detsembril kokkukutsutud Töörahva Nõukogu koosoleku pidamist, kutsus vana vallavalitsus kokku valla «täiskogu».

«Lähen vallamaja uksest sisse,» kirjutab «Eesti Teataja» kirjasaatja, «koos on ainult mõned peremehed, kes oma asju arutavad. Keegi pajatab: noh, nüüd on hull, anna vallavalitsus moonakate ja saunameeste kätte ning lase neid endale maksusid kaela määrata! Seda ei või küll lubada. Teine läheb veel kaugemale ja ütleb, et seda valitsust meie ei tunnista ja ei tunne ka töörahva nõukogu, mis «Kiire»-meestest koos seisab.

Viimaks avas vallavanem koosoleku ja kõnetooli astub kirjutaja, kes kaitseb peremeeste huve, ise öeldes, et ta olevat tõeline sotsialist. Peremehed pidasid endid väljakutsuvalt üleval. Seal tuli ootamata vahejuhtum. Keegi andis vallavanemale Eesti Töörahva ja Sõjaväelaste Nõukogu Täitevkomitee eeskirja, mis käseb töörahva nõukogule võimu üle anda. See mõjus.

Kuid peremehed näitasid siiski sellega oma võimu, et nad koosoleku ruumi etteotsa kogunesid, kuna töörahva nõukogu oli sunnitud endale pimedas nurgas koha leidma. Seal astus üks kolme koha peremees kõige tooremal kombel nõukogu vastu üles, söimataes nõukogu liikmeid joobnud poisikesteks. See isand ise on väga musta minevikuga. Teda tuntakse ümberkaudu kui tõsist parunite mõtteosalist.¹⁸⁷

Suure-Kõpu Täitevkomitee esimees P. Lindau saatis vallavalitsusele, kes ei tahtnud asjaajamist üle anda, järgmise kirja:

«Suure-Kõpu valla kerenskiaegsele vallavalitsusele.

Suure-Kõpu Töörahva Nõukogu Suure-Jaani ringkonna eeskujul ühes teistega, s. o. Sürgavere, Vastemõisa, Taevere, Olustvere, Võhma valdodega kuulutame piiramiseisukorra vallas maksvaks ja käseme kerenskiaegseid ametnikke selle käsu kättesaamisest arvates vallamaja ruumidest lahkuda ning püssid, mis punase kaardiväe tarvis on mää-

¹⁸² Sealsamas, l. 48.

¹⁸³ ORRKA, f. R-1285, nim. 2, s.-ü. 3, l. 48.

¹⁸⁴ Sealsamas, l. 49.

¹⁸⁵ Sealsamas, l. 51 p.

¹⁸⁶ ORRKA, f. R-1285, nim. 1, s.-ü. 2, l. 48 ja 50.

¹⁸⁷ «Eesti Teataja» 31. jaan. 1918.

ratud, sinna tagasi viia, kus nad enne olid. Selle käsu kättesaamisel langevad selle vastu eksijad karistuse alla, kui Tallinnast abiväed kohale jõuavad.»¹⁸⁸

Viljandi Tööraha Nõukogu 20. detsembri koosolekul ütles Suure-Kõpu saadik: «Kevadel valitud valla tööliste, soldatite ja talupoegade saadikute nõukogu on alles ümber valimata. Mõis on 5-liikmelise valvekomisjoni all. Mõisa lõplik ülevõtmine lükatakse sellepärast edasi, et mõisa majapidamine on praegu võimatus seisukorras, puudub seeme jne.»

Selle peale märkis koosoleku juhataja J. Sihver, et vaja on seaduse järgi talitada — tööraha nõukogu ära valida ja mõis rahva kätte võtta.¹⁸⁹

Järgmisel Viljandimaa Tööraha Nõukogu koosolekul, mis toimus 16. ja 17. veebruaril 1918 märkis Suure-Kõpu saadik oma aruandes, et nõukogu on valitud, asutused üle võetud, mõisa vili arvele võetud, 700 rubla väärtuses peidetud vilja üles leitud ja punakaart tegutseb.¹⁹⁰

Uue-Põltsamaal korraldati rahvakoosolek 13. novembril ja sellest võtsid osa ka vallavanem ja vallasekretär. Maatameeste ja tööliste nõukogu valimiseks moodustati valimiskomisjon, millesse kuulusid mõisa õvaht Mart Ilves, kandikohapidaja Hans Evert, väikemaapidaja Jakob Susi, poole talu rentnik Hendrik Blekstein ja põllutöölaine Martin Murd.

Nõukogu valimised toimusid 26. novembril. Kokku oli tulnud ainult 35 inimest (27 meest ja 8 naist), sest mõisatöölisele ei teatud õigel ajal valimiste tähtaega. Kokkukulnute vähesusele vaatamata kuulutati koosolek seaduslikuks. Esitatud oli ainult üks nimekiri ja kõik hääletasid selle poolt. Nõukogu valiti 5-liikmeline, esimeheks sai Martin Murd. Kuna ta oli nimekirjas esimene, loeti ta saadikuks ka maakonna Nõukogusse.

Järgmine koosolek korraldati 6. detsembril ning sellel arutati Nõukogude valitsuse dekreete.

Kuna Tööraha Nõukogu valimistest oli liiga vähe osa võetud, korraldati uued valimised 19. detsembril. Seekord võtsid koosolekust osa ka Tartumaa Täitevkomitee liikmed Karl Riipus ja Johannes Pillau. Koosolekust, mida juhatas Johannes Kaup, võttis seekord osa 122 maatainimest.

Esitatud oli ainult üks nimekiri. Valimiskoosoleku protokollis märgitakse, et mingit parteilist võitlust ei olnud. Nõukogusse valiti 10 liiget, kellest Mart Ilves sai 112, Joh. Kaup 105 ja Martin Murd 98 häält.

Oma esimesel koosolekul, mis toimus samal päeval, valis Nõukogu Eestseisuse (Täitevkomitee), kelle esimeheks sai Martin Murd, asetäitjateks Johannes Kaup ja Mart Ilves, kirjatoimetajaks Hans Kiin.¹⁹¹ Pärast seda asuti punakaardi organiseerimisele. Viimase abil võeti üle Uue-Põltsamaa ja Mällikvere mõis ning kirikumõis.¹⁹²

Puistatule Tööraha Nõukogu valiti 17. detsembril. Senises vallanõukogus oli võim täielikult «demokraatliku bloki» käes. Vallavalitsus tegi kõikisuguseid takistusi tööraha organiseerumisele ega tahtnud asjaajamist üle anda. Kuid 1918. aasta veebruari keskpaiku oli punakaart organiseeritud ja vallavalitsus, samuti muud vallaasutused, nagu toitluskomitee jne., üle võetud.¹⁹³

Kärstna vald oli üks tagurlikumaid. Sügisel valisid sealsed vallaisad valla vanemmilitsionäärriks ei kellegi muu kui Kärstna mõisa omaniku K. von Anrepi enese.¹⁹⁴

7. jaanuaril võeti üle Kärstna mõis, kusjuures töölisvanemate nõukogusse valiti ka valitseja ja kubjas. Järgmisel päeval saabusid Kärstnasse Tartumaa Täitevkomitee esin-

¹⁸⁸ ORRKA, f. R-1245, nim. 1, s.-ü. 1, l. 99. Piiramisseisukorra all tuntakse tavaliselt olukorda, kus administratiivvõim läheb üle sõjaväevalitsusele, kes saab endale erakordsed volitused. Esimese maailmasõja ajal räägiti tihti sõjaseisukorrast ja piiramisseisukorrast, mõeldes selle all lihtsalt rangemat korda. Samas tähenduses kasutab siinkohal seda sõna ka Täitevkomitee esimees Lindau.

¹⁸⁹ Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis, lk. 539.

¹⁹⁰ Sealsamas, lk. 692.

¹⁹¹ ORRKA, f. R-1357, nim. 1, s.-ü. 1, l. 14, 17, 19, 23 ja 25.

¹⁹² Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis, lk. 693.

¹⁹³ Sealsamas, lk. 540 ja 692; «Tööline» 23. dets. 1917.

¹⁹⁴ «Tööline» 13. nov. 1917.

dajad, nende hulgas ka Johannes Pillau, kes kutsusid kokku uue tööliste koosoleku. Sellel korraldatud uutel töölisvanemate nõukogu valimistel jäeti valitseja ja kubjas kandidaatide nimestikust välja. 8. jaanuaril võeti üle ka Kärstna vallavalitsus.¹⁹⁵

Tartumaa Täitevkomitee liikmete J. Pillau ja K. Riiptse osavõtul toimusid ka Vana-Põltsamaa Tööraha Nõukogu valimised, mis olid määratud 21. detsembrile. Valimisteks oli esitatud kaks nimekirja: maatameeste ja peremeeste oma. Viimasesse jäi ainult üks kandidaat — Mihkel Räpp —, kuna teised kui tagurliku voolu poolehoidjad rahvakoosolek maha tõmbas.

Pärast valimisi võttis koosolek vastu järgmise resolutsiooni: «Endine valla peremeeste nõukogu saab laiali aetud ja valla asjaajamise võtab üle maatameeste ja väike-koopidajate nõukogu.»¹⁹⁶

Täitevkomitee esimeheks valiti Jüri Sild.¹⁹⁷

Uue-Suislepa vallas võttis Tööraha Nõukogu, kelle valimised olid toimunud eelmise aasta 3. detsembril,¹⁹⁸ vallavalitsuse asjaajamise ja varanduse üle 10. jaanuaril.¹⁹⁹

Ilma eriliste vahejuhtumiteta toimus tööraha võimu kehtestamine Vana-Suislepa, Viljandi ja Lõve vallas.²⁰⁰

Lõve vallas oli bolševikel suur poolehoid. Nende nimekirja sai Venemaa Asutava Kogu valimistel 206 häält, kõik teised parteid aga ühtekokku 125 häält, neist «demokraatlik» blokk 107 häält.²⁰¹

Viljandi vallas läks võim nõukogude organite kätte detsembri lõpul, Vana-Suislepa — 29. novembril.²⁰²

Hummuli vallas kujunes tööraha võimu olukord väga halvaks, kuigi ka seal oli Venemaa Asutava Kogu valimistel bolševikel olnud suur poolehoid ning nad said 329 häält teistele parteidele antud 258 hääle vastu.²⁰³ Valla Tööraha Nõukogusse aga oli sattunud kulakute käsilasi, kes hakkasid siin ajama kompromisspoliitikat ega püüdnudki murda kohaliku külakodanluse vastupanu.

Viljandimaa Tööraha Nõukogu koosolekul 16.—17. veebruaril teatas Hummuli tööraha esindaja: «Nõukogu on valitud, kuid ta ei ole tõsine tööraha soovide kaitsja, ta tuleb ümber valida. Mõisad on üle võetud, punane kaardivägi tegutseb.»²⁰⁴ Viljandimaa Nõukogu tagandas oma koosseisust Hummuli valla Tööraha Nõukogu esindaja ning tegi maakonna Täitevkomiteele ülesandeks saata viivitamatult Hummulisse oma saadik, kes seal süüdlased vastutusele võtab ja valla valitsemise kuni uue tööraha nõukogu valimiseni 3-liikmelise komisjoni kätte annab.²⁰⁵

(Järgneb)

¹⁹⁵ «Sotsialdemokrat» 15. jaan. 1918; «Tööraha Hääl» 22. jaan. 1918.

¹⁹⁶ ORRKA, f. R-1285, nim. 2, s.-ü. 3, l. 44, Eesti Tööraha ja Sõjaväelaste Nõukogu Täitevkomitee saatis 19. veebruaril 1918 Viljandimaa Täitevkomiteele H. Pöögelmanni allkirjaga kirja, milles agitaator Martin Jooritsa ettekandele tuginedes märgitakse, et Vana-Põltsamaa ja Soosaare vallas ei aeta asju mitte küllalt tööraha huvide seisukohalt. (ORRKA, f. R-1285, nim. 1, s.-ü. 11, l. 2.)

¹⁹⁷ Sealsamas.

¹⁹⁸ Sealsamas, l. 91.

¹⁹⁹ Sealsamas, s.-ü. 11, l. 8.

²⁰⁰ Sealsamas, s.-ü. 4, l. 45.

²⁰¹ «Tööline» 24. nov. 1917.

²⁰² ORRKA, f. R-1285, nim. 2, s.-ü. 3, l. 94.

²⁰³ «Eesti Teataja» 27. nov. 1917.

²⁰⁴ Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis, lk. 694.

²⁰⁵ Sealsamas, l. 690.